

MASTEROPPGAVE

Emnekode: HI325LS

Navn: Jarl-Håkon Olsen

I havlys og mørke så lenge vi satt:

Historien om etableringen, virksomheten og ringvirkningene av Sjøfossen Kraftverk i Gildeskål frem til 1991.

Dato: 15.05.2019

Totalt antall sider: 77

This page left intentionally blank.

Abstract

This thesis is a survey of Sjøfossen hydropower plant in Gildeskål municipality, Nordland county. The survey focuses on the history and main features of the repercussions by the hydropower plant from 1915 until 1991. Norwegian hydropower policy and management is often the subject of public discourse and debate, but the attention to the history, development and change of the sector is surprisingly small.

The purpose of the thesis is to illuminate an undervalued part of the modernisation of Norway and how it made itself felt among the local communities in the districts. The thesis is a contribution to the hydropower plant's and Gildeskål municipality's history, but also the hydropower policy's importance for the municipalities and its citizens who got access to electric light and heating.

The surveys basis is both qualitative and quantitative methods where the local power organizations documents, the citizens' depictions, the power organisations and official statistics is used to form a picture of the history and its importance to the local community. In addition, there has been used literature about Sjøfossen, but also local, regional and national hydropower history to measure the hydropower plant compared to and in context of trends in the sector.

The conclusion of the survey show a hydropower plant that came to be through local continuous demand, a national modernisation plan, a state development program for the region and a community characterized by banding together to get access to electricity. The operations of the local power organisation tell a story about a board who didn't want to increase the price of electricity, but wanted to fulfil their purpose of supplying the municipalities with cheap electricity.

The establishment of the hydropower plant and access to electricity was hailed as an new era for Gildeskål, but the time after the opening was not as expected. The municipality witnessed a dramatic decrease in population and new businesses was not seen. This was though in line with the regional development at the time. The bright spot of the hydropower plant was though just that, light. The dark was illuminated and the homes heated by the electricity from the hydropower plant.

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en undersøkelse av Sjøfossen kraftverk i Gildeskål kommune, Nordland fylke. Undersøkelsen fokuserer på historien og hovedtrekk av ringvirkningene til kraftverket fra 1915 og frem til 1991. Norsk vannkraftspolitikk og forvaltning er ofte gjenstand for offentlig diskusjon og debatt, men oppmerksomheten rundt historien, utviklingen og endringen av sektoren over tid er overaskende liten.

Formålet med oppgaven er å belyse en undervurdert del i moderniseringen av Norge og hvordan den gjorde seg gjeldende blant lokalsamfunn ute i distriktene. Oppgaven er et bidrag til kraftverkets og Gildeskål kommunes historie, men også vannkraftpolitikkenes betydning for kommunene og dets innbyggere som fikk tilgang til lys og varme.

Undersøkelsens grunnlag er både kvalitativ og kvantitativ metode der kraftlagets sakspapirer, innbyggernes skildringer, kraftlagets egen og offisiell statistikk er anvendt for å danne et bilde av historien og dets betydning for lokalsamfunnet. I tillegg er det benyttet litteratur om Sjøfossen, men også lokal-, regional- og nasjonal vannkraftshistorie for å se kraftverket sammenlignet og i sammenheng med trender for sektoren.

Konklusjonen av undersøkelsen viser et kraftverk som ble til gjennom kontinuerlig lokal pågang, et nasjonalt moderniseringsprogram, et statlig utbyggingsprogram for landsdelen og en kommune preget av dugnadsånd for å få tilgang til elektrisitet. Driften av selskapet forteller en historie om et styre som vegret seg for å øke strømprisen og ønsket å oppfylle deres formål om å forsyne kommunene med billig strøm.

Etableringen av kraftverket og tilgangen på elektrisitet ble hyllet som en ny æra for Gildeskål var tiden etter åpningen ikke som forventet. Kommunen opplevde en dramatisk befolkningsnedgang og nye etableringer lot vente på seg. Dette var dog i tråd med den regionale utviklingen. Det store lyspunktet av kraftverket var likevel akkurat det, lyset. Mørket ble lyst opp og hjemmet varmet opp av strømmen fra kraftverket.

Forord

Denne masteroppgaven berører en rekke tema som er relevante for undervisningen i skolen. Det gjelder kunnskap, næringsstrukturer, næring- og befolkningsutvikling, industrihistorie, kommunikasjon og strømforsyning i et lokalt og regionalt perspektiv. Oppgaven vil kaste lys over en historisk utvikling og betydningen av den utviklingen for et lokalsamfunn. Oppgaven vil ikke bare være relevant for elever i Gildeskål, men kan vise en felles trend for kraftkommunene. Som lektorstudent har jeg i mine praksisperioder forstått viktigheten av lokalhistorie og dets rolle i seg selv eller som et ledd i en nasjonal kontekst. Denne oppgaven er et bidrag til nettopp dette i emnet om kommunene og vannkraften.

Oppgaven var ment å være et større arbeid som gikk fra de første initiativ i 1915 frem til salget av Sjøfossen Energi A/S i 2013, men på grunn av oppgavens omfang og siden dette bare er en 30 poengs masteroppgave som skal skrives på et halvt år måtte problemstillingen avgrenses. Før avgrensningen ble det gjort intervjuer med ordfører Petter Jørgen Pedersen i Gildeskål og ordfører Monika Sande i Beiarn, som omhandlet kommunenes forhold til selskapet frem til salget, men intervjuene ble ikke brukt i oppgaven i så stor grad som planlagt. Pedersens og Sandes refleksjoner og fortellinger var likevel meget informative og gav god kontekstbygging, bakgrunnsforståelse og ledetråder som jeg arbeidet videre med. Jeg er utrolig takknemlig for at de delte deres kunnskap og tid med meg.

I et så stort arbeid som en masteroppgave representerer er det flere som fortjener en større takk. Veilederen min, førsteamanuensis Wilhelm Karlsen, har vært til stor hjelp gjennom sin betydelige historiefaglige kunnskap, kjennskap til lokalområdet, og evne til å snakke fra levra når det var nødvendig. Arkiv i Nordland for deres hjelp og raske tilgang til arkivmateriale. Lektor Julie Xue Fiskvik for hjelp og støttende ord under arbeidet. Bengt-Are Sundsfjord for bilder, tekst og fortellinger om Sjøfossen. Masterrommet S140 for samhold, motivasjon, diskusjon og latter.

I tillegg må det nye kullet mitt, som tok meg imot med åpne armer da jeg kom inn, rettes en spesiell takk. Et kull bestående av totalt fire personer blir fort en nær og sammensveiset gruppe.

Tusen takk til dere alle og hele historiemiljøet ved Nord Universitet.

Jarl-Håkon Olsen

Bodø, 15.05.19

Innholdsfortegnelse

Abstract	ii
Sammendrag	iii
Forord.....	iv
Innholdsfortegnelse.....	v
1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	2
1.2 Tema og problemstilling	2
1.3 Avgrensing.....	2
1.4 Teori og metode	3
1.5 Litteratur	5
1.6 Kilder	9
1.7 Oppgavens struktur	11
2.0 Moderne norsk vannkrafthistorie.....	13
2.1 Tiden mot 1906	13
2.2 Kraftkommunalismen i 1906 – 1945	14
2.3 Kraftsosialismen i 1945 – 1990	17
2.4 Kraftliberalismen fra 1991	21
3.0 Hovedtrekk ved utviklingen i Gildeskål 1900-2001	24
4.0 Sjøfossens historie	29
4.1 Sjøfossen blir til	29
4.2 Eierskap og styring	36
4.3 Virksomhet og drift.....	42
4.4 Tiden etter kraftliberalismen.....	48
5.0 Ringvirkninger	50
6.0 Oppsummering.....	54
Litteraturliste.....	56
Kilder	65
Vedlegg.....	a

1.0 Innledning

Jeg våkner til lyset av sollysvækkekklokken og går i dusjen med oppvarmet vann. Jeg føner håret mitt mens jeg står på det varme gulvet i baderommet. Når jeg går ut av hybelen min låser jeg døren med en kodebrikke, og på vei til universitetet hører jeg på musikk i de trådløse hodetelefonene mens jeg leser nattens nyheter på mobilen. Inne på universitetets lesesal for masterstudenter skrur jeg på datamaskinen, leselampen og kaffetrakteren. I den første timen etter jeg har stått opp om morgenen har jeg tatt i bruk en god del elektrisitet uten å tenke over det. Resten av dagen kommer mitt kraftforbruk til å stige. Dagens moderne samfunn er oppbygd rundt elektrisitet og er avhengig av stabil tilgang på strøm.

Denne masteroppgaven handler om historien til Sjøfossen Kraftverk i Gildeskål. Valget av tema, problemstilling og avgrensing vil bli forklart nærmere i innledningen. Naturressurser i Norge har en spesiell plass i folkets hjerter, men bare én har det kjærlige kallenavnet, *arvesølvet*.¹ I dag brukes elektrisitet overalt i samfunnet. Temaet, vannkraft, er ofte oppe i samfunnsdebatten og engasjerer mange.² Det store engasjementet rundt temaet gav en god følelse av relevans når jeg begynte med oppgaven. Mangelen på skriftlige verk om Sjøfossen gav følelsen av å virkelig pløye uttrådd mark og det er en følelse vi historikere elsker.

Arbeidet med oppgaven har bydd på en rekke følelser. Humor gjennom fortellingene fra Gildeskåls årbøker Gildeskålboka, forbløffelse fra prosessen rundt kraftliberaliseringen og sorgmodighet gjennom nekrologene til styremedlemmene Steen og Tollåli ettersom sistnevnte skrev minneordene til Steen før han selv døde noen måneder senere. Historien om norsk vannkraft og Sjøfossen kraftverk er en fortelling om spekulasjon, panikk, ubåtkrig, private initiativ, statlig styring, storindustri, trygghet i vintermørket og handlekraftige innbyggere med en forkjærlighet for lokalsamfunnet sitt. Tittelen på oppgaven er hentet fra Ludvig Larsens prolog i avisen Nordlandsposten til åpningen av Sjøfossen kraftverk i Gildeskål i 1950.³

¹ Solberg, 2018

² Bergens Tidende, 2018

³ Larsen, 1950, Da strømmen ble slått på i Gildeskål.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Valget av masteroppgave kom ikke naturlig, men oppstod igjennom dialog og samtale med veiledere på universitetet. Det var dog klart at jeg ønsket å skrive en master om industrihistorie i Nordland, og dermed landet valget på vannkraftshistorie. Da tema ble valgt oppstod utfordringen rundt hva og hvordan, men igjen var veilederne ved universitetet til stor hjelp. Gjennom en dialog landet jeg og veilederne på Sjøfossen kraftverk i Gildeskål. Ettersom det er skrevet lite historie om kommunen og ingen historievitenskapelige verk med kraftverket som hovedobjekt gav dette en mulighet til å bedrive helt ny forskning. Denne oppgaven vil dermed ikke bare belyse historien til kraftverket, men også indirekte bidra til historiedekningen av området.

1.2 Tema og problemstilling

Som nevnt innledningsvis handler denne oppgaven om Sjøfossen kraftverk i Gildeskål. Min problemstilling er:

”Hva er historien til Sjøfossen kraftverk i Gildeskål fra de første initiativ i 1915 fram til 1991 og hva var hovedtrekkene av kraftverkets ringvirkninger for lokalsamfunnet?”

1.3 Avgrensning

Det er nødvendig å ta ett nærmere blikk på de ulike momentene som er i problemstillingen og diskutere hvilke avgrensninger som vil være nødvendig. Den geografiske avgrensningen er ganske klar. Både selve fossen og påfølgende kraftverk har en fast geografisk beliggenhet ved Sundsfjorden i Gildeskål, Nordland.⁴

Den tidsmessige avgrensningen begynner ved det første initiativet til kraftverket som kan spores tilbake til 1915⁵ og avsluttes ved kraftliberaliseringen i 1991. Årsaken for denne tidsmessige avgrensningen er oppgavens store omfang, tids- og lengdebegrensningen som kommer av en 30 poengs oppgave. Bakgrunnen for å ha kraftliberaliseringen som avkuttingspunkt for oppgavens periode henger sammen med hvordan reformen ved energiloven av 1991 utgjorde en massiv endring i norsk vannkraftpolitikk og forvaltning. Vannkraftverkene gikk fra å skulle forsyne allmennheten med billig kraft til å søke profit.⁶

I den andre delen av problemstillingen vil det være nødvendig å identifisere hvilke direkte og indirekte ringvirkninger kraftverket førte med seg. Selv om den geografiske

⁴ SKS, Sjøfossen

⁵ Olsen, 1995, s.27

⁶ Thue, 1996, s.87

beliggenheten er Gildeskål, var Beiarn strømmottaker⁷ og medeier.⁸ For vår undersøkelse vil man, av tidsmessige årsaker og oppgaves omfang, likevel bare fokusere på ringvirkningene for befolkningen i Gildeskål. Å undersøke ringvirkningene kraftverket skapte for den enkeltes hverdag, befolknings-, nærings- og økonomisk utvikling for to kommuner vil kreve mer tid enn det som er tilgjengelig for å gjøre oppgaven tilfredsstillende.

1.4 Teori og metode

I dette kapitlet vil vi fokusere på teoriene, begrepene og metodene som vil bli brukt i oppgaven. En videre introduksjon av forfatterne, deres bakgrunn og bøker vil bli gitt nærmere i neste kapittel.

Teori

Denne oppgaven handler om et kraftverk lokalisert i en kommune og ringvirkningene av dette kraftverket for innbyggerne og kommunen som helhet. Dette reiser spørsmålet om oppgaven er å regne som lokalhistorie. Aud Mikkelsen Tretvik definerer lokalhistorie som: *"historie om lokale samfunn."*,⁹ en definisjon som har vært brukt av Ketil Haarstad siden 1980.¹⁰ Tretvik poengterer at å være nærsynt i lokalhistorie er akseptabelt, men en skal ikke unngå å ha et side- eller oversyn. Hun forklarer dette ved at en ikke må glemme eller utelukke større sammenhenger lokalsamfunnet er en del av.¹¹ For denne oppgaven er de større sammenhengene regionalt samarbeid og nasjonal politikk og forvaltning. Tretvik går videre ved å nærmere forklare begrepet lokale samfunn;

Lokalsamfunn er eit geografisk avgrensa busetnadsområde med visse felles politisk/administrative primærinstitusjonar der innbyggerane har mangesidig kontakt med kvarandre. Området kan vere samansett sosialt, økonomisk og kulturelt. Kontakten er normalt hyppigare internt enn på tvers av områdegrensene.¹²

⁷ Solem, Heggstad & Raabe, 1954, s.393

⁸ Olsen, 1995, s.44

⁹ Tretvik, 2014, s.7

¹⁰ Haarstad, K. 1980, s.318

¹¹ Tretvik, 2014, s.8

¹² Tretvik, 2014, s.9

Videre viser historiker Leidulf Melve til fire kjennetegn ved lokalhistorie; Gårds- og slekts saga og institusjonshistorikernes bidrag til den lokalhistoriske forskningen, kronologi, uavklart forhold til synteser og et spesielt teorifiendenskap.¹³

Kvalitativ metode

Kvalitativ metode kan brukes, men er ikke avgrenset til, å analysere og tolke sosiale mønstre og relasjoner.¹⁴ I denne oppgaven blir arbeidet med å analysere handlinger og vedtak basert på individuelle perspektiver, lokale strukturer og aktører viktig. Dette er et aspekt som kvalitativ metode også omfatter.¹⁵ En av de viktigste kvalitative metodene som vil bli brukt er dokumentanalyse og Johannessen, Tufte og Christoffersen beskriver metoden slik:

Dokumentanalyse omtales gjerne som en type kvalitativ innholdsanalyse der forskeren samler inn data som analyseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om det eller de forholdene i samfunnet vi ønsker å studere. (...)

Dokumenter kan være alt fra offentlige dokumenter som stortingsmeldinger og årsrapporter til dokumenter av privat karakter som fotografier, dagbøker og brev.¹⁶

I denne oppgaven vil årsmeldingene, korrespondanse, protokoller og andre skriftlige kilder være essensielt i arbeidet. Dokumentanalyse vil dermed være en svært hensiktsmessig metode å bruke i oppgaven. Forfatterne forklarer videre hvor viktig kontekst og formålet til et dokument er i analysen av det. Analysen må inkludere og ta hensyn til retoriske grep, perspektiver, motiver, tiltenkt publikum, formål og betydning.¹⁷

Denne oppgaven vil bruke en vesentlig mengde årsmeldinger og jubileumsskrifter som kilde og litteratur. Ved analysen av disse og sammenfattingen av ulike tekster til én historie om Sjøfossen vil narrativ analyse bli nødvendig. Narrativ analyse inndeles etter to deler; fortellingsfinner og fortellingsskaper. Førstnevnte omhandler å identifisere fortellingen om emnet som blir presentert av forfatteren, mens sistnevnte omhandler hvordan den som utfører analysen skaper en fortelling gjennom analysen.¹⁸ Rollen som 'fortellingsfinner' vil bli

¹³ Melve, 2010, s.218-219

¹⁴ Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.95-96

¹⁵ Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.95

¹⁶ Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.99

¹⁷ Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.101-104

¹⁸ Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.217-218

anvendt når vi analyserer årsmeldingene o.l, mens rollen som 'fortellingsskaper' blir anvendt gjennom teksten i denne oppgaven.

Kvantitativ metode

Frem til nå har det blitt sett på ulike kvalitative metoder, men en vil nå se på *kvantitative metoder*. Til forskjell fra kvalitativ metode, som fokuserer på ord, handler kvantitativ metode om tall. En annen forskjell er hvordan kvantitativ metode har mer formaliserte prosedyrer for innsamling og analyse av data.¹⁹ Med de mer definerte prosedyrene vil begrepsbruken være mer konkret sammenlignet med kvantitativ metode. *Enhetene* er betegnelsen for hvem forskeren ønsker å undersøke. Dette kan omhandle mennesker, men kan også være gjenstander. *Variabler* er hva som undersøkes og kan klassifiseres i målenivåer.²⁰ Kvantitativ metode vil bli betydelig brukt i arbeidet, men spesielt i kapitlene 3 *Hovedtrekk ved utviklingen i Gildeskål 1900-2001* og 4 *Sjøfossens historie* hvor utviklingen i befolkning, antall sysselsatte i næringer, abonnenter og selskapets økonomi vil bli kartlagt. Statistikken som brukes i oppgaven er offisielle statistikker fra Statistisk sentralbyrå og Sjøfossen kraftlag som har blitt sammenfattet for å kunne gi et hensiktsmessig bilde av hva vi ønsker å undersøke.

Et moment som etablerer seg selv på bakgrunn av de ulike metodevalgene så langt er *metodetrianglering*. Dette omhandler bruken av flere metoder i forskningsarbeidet for å som styrker den interne validiteten av arbeidet.²¹ Det oppnås ved bruken av både kvalitative og kvantitative metoder i oppgaven.

1.5 Litteratur

Knyttet til teori og metode;

En av de mest sentrale bøkene er 5. utgave av *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (2016) av sosiologen Asbjørn Johannessen, siviløkonomen Per Arne Tuft og samfunnsviteren Line Christoffersen.²² Valget av denne boken er på bakgrunn av erfaring ettersom den har vært brukt ved flere oppgaver. Boken er skrevet for studenter og forskere og dekker kvalitative og kvantitative metoder, forskningsdesign og analyser. Boken inneholder

¹⁹ Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016, s.239

²⁰ Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016, s.241

²¹ Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016, s.232

²² Johannessen, Tuft og Christoffersen, 2016, omslag

en god forklaring og oversikt av begreper og metoder, som en har gjennomgått i *1.4 Teori og Metode*.

Boken *Innføring i historiebruk* (2013) av historikerne Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen (ved UiS) vil også bli brukt. Boken omhandler hvordan historie blir brukt for å fremme økonomiske, politiske, kulturelle og ideologiske interesser.²³ Disse momentene vil være svært hensiktsmessig rundt fremstillingen fra jubileumsbøkene og eventuell historiebruk i korrespondanse o.l. I tillegg vil boken *Å gripe fortida* (2014) av historieprofessorene Astri Andresen, Sissel Rosland, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg (ved UiB)²⁴ bli brukt til metodevalg, avgrensing av problemstilling, kildearbeid og forskningsprosessen.

Knyttet til Sjøfossen og vannkraftshistorie

Den skriftlige litteraturen vedrørende Sjøfossen kraftverk er relativt liten. Det finnes bare to bøker som har Sjøfossen som hovedobjekt. Det er *Fra drøm til virkelighet* fra 1970 og *Mykje lys og mykje varme* fra 1995 av journalistene henholdsvis Reidar Nordvik og Kurt-Johnny Olsen. Begge disse bøkene er oppdragsverk gitt av styret i kraftselskapet. I tillegg har Gildeskål et aktivt historielag som har gitt ut flere årbøker i serien *Gildeskålboka*. De relevante artiklene i bøkene vil bli brukt for å supplere, bekrefte eller få tilgang til historie om kraftverket som ikke er inkludert i litteraturen til Nordvik og Olsen.

Utover bøkene om Sjøfossen Kraftverk generelt og årbøkene for Gildeskål vil det være nødvendig å innhente litteratur knyttet til forskning av norsk krafthistorie. De fleste bøkene innen dette feltet er også oppdragsverk for selskap eller organisasjoner innen sektoren. Dette kan skape utfordringer for validiteten av det historiefaglige produktet.

En viktig forfatter innen norsk vannkraftshistorie er historikeren og professor emeritus Lars Thue ved Handelshøgskolen BI.²⁵ Han har skrevet flere skriftlige verk om norsk vannkrafts- og elektrisitetshistorie, men denne oppgaven vil bruke bøkene *Strøm og Styring*²⁶ og *For egen kraft*.²⁷ *Strøm og Styring* handler om etableringen og utviklingen av kraftregimene med et kritisk blikk på kraftliberalismen, mens *For egen kraft* fokuserer på hvordan kraftregimene, konsesjons- og skattereglene påvirket kraftkommunene. Sammen med historikeren Yngve Nilsen (ved UiB)²⁸ skrev Thue *Statens kraft 1965-2006; Miljø og*

²³ Bøe & Knutsen, 2013, omslag

²⁴ Andersen et al., 2013, omslag

²⁵ Handelshøgskolen BI, Lars Thue

²⁶ Thue, 1996

²⁷ Thue, 2003

²⁸ UiB, Yngve Nilsen

Marked.²⁹ Sammen med førsteamanuensis (ved USN) Dag Ove Skjold³⁰ skrev Thue *Statens Nett; Systemutvikling i norsk elforsyning 1890-2007*.³¹ Skjold skrev også *Statens kraft 1947-1965; For velferd og industri*.³² *Statens Kraft*-bøkene handler om Statkraft og dets forgjengere,³³ mens *Statens Nett* handler om Statnett og dets forgjengere.³⁴ Disse bøkene vil bli brukt for å forstå utviklingen i norsk vannkraftshistorie og kunne sette lokale hendelser i et nasjonalt perspektiv.

Boken til historikerne Bjørn Barth Jacobsen og Inge Strand *Kraft og politikk – i lys av Salten Kraftsamband*³⁵ handler om historien til Salten Kraftsamband og deres samarbeidspartnere frem til og igjennom endringene som kom ved Energiloven av 1991.³⁶ Dette gir en regional kontekst i vannkraftutbyggingen som gir en bedre forståelse av hendelser og vedtak som ikke nødvendigvis opplyses om i Nordvik og Olsen. Jacobsen har også skrevet *Lyskraft og livskraft*³⁷ som handler om historien til AS Rødøy-Lurøy Kraftverk fra 1945 til 2000.³⁸ *Kraften* er skrevet av førstekonservator ved Ryfylkemuseet Trygve Brandal og handler om Røldal-Suldal Kraft AS i Hordaland.³⁹

I tillegg vil det bli brukt *Med kraft til utvikling i hundre år*⁴⁰ av førsteamanuensis Per-Bjarne Ravnå (ved Nord⁴¹) som handler om historien til Bodø Energi, tidligere kalt Bodø Kommunale Electricitetsværk, fra 1909 og frem til 2009.⁴² Disse bøkene, med unntak av *Kraften*, handler om vannkraftshistorie i Nordland og hvordan de blir påvirket av nasjonale føringer, lokale utfordringer og samarbeid. Disse gir et lokalt sideblikk og er nyttige perspektiv for å forstå lokale forhold knyttet til etableringen og driften av kraftverkene.

*Det Moderne Fylket*⁴³ av professor Harald Rinde (ved UiA⁴⁴) handler om historien til Nordland fra 1900 og frem til i 2015.⁴⁵ Boken tar opp flere tema som kultur, andre verdenskrig, Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, moderniseringen, lokal og

²⁹ Nilsen og Thue, 2006

³⁰ Universitetet i Sørøst-Norge, Dag Ove Skjold

³¹ Skjold og Thue, 2007

³² Skjold, 2006

³³ Skjold, 2006, s.11-14. Nilsen og Thue, 2006, s.13

³⁴ Skjold og Thue, 2007, omslag

³⁵ Jacobsen & Strand, 2003, s.1

³⁶ Jacobsen & Strand, 2003 s.4-7

³⁷ Jacobsen, 2001

³⁸ Jacobsen, 2001, omslag

³⁹ Brandal, 2015, omslag

⁴⁰ Ravnå, 2008

⁴¹ Nord, Per-Bjarne Ravnå

⁴² Ravnå, 2008, s.7

⁴³ Rinde, 2015

⁴⁴ Univeristetet i Agder, Harald Rinde

⁴⁵ Rinde, 2015, omslag

regionalpolitikk, men også fremveksten av elektrisitet og hvordan det påvirket hverdagen til innbyggerne. Dette er et meget viktig perspektiv for å forstå eller vurdere betydningen og ringvirkningene av tilgangen på elektrisitet.

Utfordringen med litteraturen rundt norsk vannkraft er at samtlige skriftlige verk er jubileums- eller bestillingsverk for objektet og dermed spesielt fokusert på objektets historie. Likevel er det enkelte forskjeller mellom bøkene rundt hvem som er oppdragsgiver, men spesielt forholdene til historiefaglig kvalitetsstandard og retningslinjene knyttet til oppdragsverk. Bøker av historikere, som har faglig utdannelse, slik som Thue, Skjold, Nilsen, Jacobsen og Strand har bokkomitéer bestående andre historikere slik at tilliten til at standardene og retningslinjene følges er tilstedeværende. Det er derimot en utfordring når det gjelder bøkene til Nordvik og Olsen som ikke er historikere og uten noen bokkomite som er oppgitt. Likevel er, slik Tretvik poengterer, amatører og ufaglærte historieinteresserte viktige aktører for lokalhistorien som driver den fremover.⁴⁶

Andre bøker på feltet er skrevet av personer med direkte tilknytning til sektoren. Det lave antallet historiebøker og det ensrettede fokuset som oppstår ved jubileumsbøker kan ha skapt en situasjon med minimal reell forskningsdiskusjon. Dette er en problemstilling som er tatt opp i de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.⁴⁷ For vår oppgave kan praksisen rundt å bruke historie som verktøy for å fremme en bedriftsidentitet være utfordrende.⁴⁸ Spesielt gjeldende er Bøe og Knutsens sitat om jubileum:

For mange bedrifter kan det være særlig interessant å gripe tak i jubileer, for et åremål kan være utgangspunkt for å se fremover. Ved å betone verdier, standpunkter, oppfinnelser, innflytelse, leder- og arbeidsfilosofi i fortiden, kan man forme den profil man ser som hensiktsmessig ut fra morgendagens behov.⁴⁹

Det er lite, om noen, faglig uenighet å spore i bøkene, men dette kan være knyttet til hvor lite historiemiljøet rundt vannkraft fremstår. Et godt eksempel på dette er boken til Dag Ove Skjold og Lars Thue *Statens Nett*. Bokkomiteens medlemmer har bestått av Yngve Nilsen, Bjørn Barth Jacobsen og Harald Rinde.⁵⁰ Det nære samarbeidet i miljøet gjennom deltakelse i hverandres prosjekt og henvisningen til hverandres bøker kan ha skapt en faglig konsensus på

⁴⁶ Tretvik, 2004, s.21

⁴⁷ Kallenberg, 2013, s.29

⁴⁸ Bøe & Knutsen, 2013, s.81-82

⁴⁹ Bøe & Knutsen, 2013, s.83

⁵⁰ Skjold og Thue, 2007, s.15

området når det gjelder historien og utviklingen av norsk politikk og forvaltning av vannkraftsektoren. Dette skaper en historiefaglig utfordring for å sikre påliteligheten av historiematerialet.⁵¹ I tillegg vil det bli brukt annen komplimenterende litteratur der det er hensiktsmessig, men mangelen av historielitteratur knyttet til Gildeskål har begrenset mulighetene rundt litteraturbruken. I søketjenesten for studenter og forskere ved Nord Universitet, Oria,⁵² kan en observere at det er totalt ti bøker knyttet til Gildeskål og ingen, foruten om bøkene til Nordvik og Olsen, er relevante for denne oppgaven.

1.6 Kilder

Denne oppgaven kommer til å bruke en kombinasjon av litteratur og kilder. Kildebruken for denne oppgaven vil være i et funksjonelt kildesyn ettersom *dokumentet*⁵³ alltid vil være en kilde eller et synspunkt til et spørsmål som stilles i løpet av oppgaven. En artikkel i en avis eller en skildring i årbøkene trenger ikke være faktisk korrekt, men vil kunne avdekke holdninger, tanker eller en etablert sannhet i datiden, men som kan vise seg å være feil i etterkant.⁵⁴ Et eksempel på sistnevnte kan være kilder fra før det heliosentriske paradigmeskiftet⁵⁵ som beskriver himmellegemenes bevegelse. Skildringer eller beretninger fra personer som levde før et paradigmeskift kan ikke forkastes fordi ettertiden har innsett, oppdaget eller konkludert annerledes, men må vurderes som vitnesbyrd fra datiden.

I historiefaget deles kilder inn i flere ulike kategorier. En *primærkilde* er det første kjente dokumentet om en sak, mens alle gjengivelser av dokumentet er *sekundære kilder*. I tillegg finnes det en kategori som deler kildene opp i *første- og andrehåndsberetninger* hvor forskjellen er hvor nær fortelleren var saken.⁵⁶ Med nær menes ikke fysisk distanse, men om personen så eller opplevde saken. En førstehåndsberetning er et øyenvitne, mens andrehåndsberetninger er personer som har hørt om saken fra andre.

Kildene som er brukt i denne oppgaven er i all hovedsak arkivmateriale til kraftlaget som er avlevert til Arkiv i Nordland som har dermed en betydelig mengde kildemateriell fra kraftverket. De forvalter styreprotokoller, regnskap, korrespondanse og planer som gir et innblikk i selskapet. Dokumentene fra styret i kraftlaget og regnskapet fra kommunen er førstehåndsberetninger ettersom de forteller hvordan de selv opplevde situasjonen de beskriver.

⁵¹ Andresen et al., 2014, s.74-75

⁵² Wagnild, M., 09.09.13

⁵³ Johanessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.99-100

⁵⁴ Andresen et al., 2014, s.44-45

⁵⁵ Aksnes, Verdensbilde

⁵⁶ Andresen et al., 2014, s.72-73

I tillegg har Gildeskål et aktivt historielag som har gitt ut flere utgaver av *Gildeskålboka*. De relevante artiklene i bøkene vil bli brukt for å supplementære, bekrefte eller få tilgang til historie om kraftverket som ikke er inkludert i litteraturen. Vinklingen i årbøkene er forholdsvis personlige og baserer seg på hukommelse fra tiden det gjelder. Disse fortellingene er også førstehåndsberetninger ettersom det er personlige opplevelser, men de er skrevet i ettertid som skaper usikkerhet rundt påliteligheten av kildene siden evnen til å troverdig beskrive hendelser minst 40 år senere er vanskelig.⁵⁷ Samtidig er det viktig å påpeke at det finnes aktiv glemsel, hvor en aktivt velger å glemme hendelser,⁵⁸ og selektiv hukommelse hvor en husker det en ønsker å huske.⁵⁹ Det kan være gjeldende i beretningene fra Gildeskålboka hvor forfatteren bare husker de gode tidene og ikke utfordrende aspekter.

Et annet kildegrunnlag er avisoppslag fra perioden. Nasjonalbiblioteket besitter en god del aviser som er blitt digitalisert, og vil være til stor hjelp for å undersøke datidens reaksjoner på Sjøfossen. Lederartikler, kronikker og avisinnlegg er førstehåndsberetninger for hva og hvordan forfatteren tenkte, opplevde og vurderte hendelsene som beskrives. Intervjuer og reportasjer som handler om og beskriver datidens hendelser er annenhåndsberetninger siden de formidler videre intervjuobjektens meninger og synspunkt til sine lesere.

Arkivmaterialet, avisene, årbøkene og eventuelle intervjuer vil gi en større dybde i mitt arbeid med oppgaven fremover, men krever og forventer forsvarlig tolkning av kildene. Dette gjelder tolkningen av avsender, mottaker, språk, ord, budskap, indirekte kommunikasjon og virkning.⁶⁰

Kildekritikk

I historieskriving er det viktig å vite at litteraturen og kildene presenterer de faktiske hendelsene og er mest mulig troverdige. For å sikre troverdigheten av kildene er vurderingen av dets *pålitelighet* og *validitet* viktig. Pålitelighet handler om påstander eller beskrivelser som framsettes kan bekreftes av flere uavhengige kilder. Dette kan by på utfordringer i arbeidet med oppgaven. Utfordringene knyttet til litteraturen om norsk vannkraftshistorie vil bli diskutert i neste kapittel, men kildene i Gildeskålboka-serien er skildringer som beskriver personlige opplevelser og ikke nødvendigvis det faktiske bildet. Disse skildringene bør derfor bare brukes som et vitnesbyrd fra samtiden, altså hvordan enkeltpersoner opplevde situasjoner

⁵⁷ Andresen et al., 2014, s.74-75

⁵⁸ Bøe og Knutsen, 2013, s.17

⁵⁹ Stugu, O.A., 2013, s.34

⁶⁰ Andresen et al., 2014, s.76-83

og hendelser. Påstander og beskrivelser i arkivmaterialet etter Sjøfossen kan derimot bli vurdert opp mot avisenes dekning av hendelsene. Hvis arkivmaterialet gir en påstand om strømforsyningen i dekningsområdet kan en bruke avisene til å bekrefte eller avkrefte påstanden. Kildens evne, mulighet og vilje til å gi troverdige fremstillinger må alltid vurderes.

Validitet handler om å være sikker på at opplysningene eller dataene som brukes og anvendes forteller noe om fenomenet vi undersøker. Denne oppgaven vil bruke en god del data i analysen av utviklingstrender og ringvirkningene av kraftverket. Når endringen i befolkningstallet for Gildeskål blir brukt som data må man være sikker på at tolkningene samsvarer med det dataene forteller. Befolkningsutviklingen i seg selv kan ikke brukes til å fortelle om dødsraten ettersom andre faktorer som fraflytning og fødselstall påvirker utviklingen. Datasettet kan derimot fortelle en utvikling over tid.⁶¹

Budskap, retorikk, tiltenkt mottaker og formål er essensielle tema i bruken av referater, årsmeldinger og sakspapirer som kilder.⁶² Det må analyseres hva som er budskapet, altså hva som er kommunikasjonen og argumentasjonen som formidles, i dokumentene. For eksempel har årsmeldingene til selskapet et spesifikt budskap, språk og formål⁶³ som er laget med aksjonærene i tankene.

I følge Andersen et. al kan alle kilder være levninger, altså en stum kilde som ikke er laget for å formidle en mening, mens bare kilder som forteller om forholdene utover seg selv er beretninger.⁶⁴ I denne oppgaven vil de fleste kildene, som protokoller, årsmeldinger, korrespondanse, avismateriale og skildringer, være beretninger ettersom de forteller om forhold utover seg selv. Det er derimot kilder som har vært brukt som levninger og gjelder for eksempel bilder av utbyggingen til Sjøfossen kraftverk (se kapittel 4.1) som ble tilsendt ved personlig korrespondanse. Ett viktig moment som oppstår ved bruk av levninger og/eller beretninger er å vurdere opphavssituasjonen til kilden. Det vil si å undersøke hvem, når og under hvilke forhold kilden er skapt.⁶⁵

1.7 Oppgavens struktur

Oppgaven er oppdelt i seks hoveddeler. *Innledning*; hvor en til nå har gått igjennom problemstilling, definisjoner, hvilke metoder, teori, litteratur og kilder som vil bli brukt. Kapittel 2 *Moderne norsk vannkraftshistorie*; hvor en skal se på den generelle historien,

⁶¹ Andresen et al., 2014, s.74-75

⁶² Andresen, et al., 2014, s.76-82

⁶³ Andresen, et al., 2014, s.76-82

⁶⁴ Andersen, et al, 2014, s.68-69

⁶⁵ Andersen, et al, 2014, s.70

kraftregimene, utviklingstrekk og trender. Kapittel 3 *Hovedtrekk ved utviklingen i Gildeskål 1900-2001*; hvor en vil se på den demografiske, nærings- og kommunikasjonsmessige utviklingen for kommunen i perioden. Kapittel 4 *Sjøfossens historie*, der vi vil ta for oss historien til Sjøfossen kraftverk. Kapittel 5 *Ringvirkninger*, der en vil se på de direkte og indirekte ringvirkninger av kraftverket. Kapittel 6 *Oppsummering*, hvor en vil oppsummere funnene i oppgaven.

2.0 Moderne norsk vannkraftshistorie

Det vil være hensiktsmessig å se nærmere på norsk vannkraftshistorie på en generell basis for å ha en kontekst å forstå hendelsene i Gildeskål ut i fra. Dette vil være nødvendig for å forstå grunnleggende begreper, konsepter og ordninger som er innenfor sektoren. Å ha trendene fra norsk vannkraftshistorie i bakhodet kan være nyttig for å forstå, identifisere og forklare endringer over tid. Dette kapittelet vil se på utviklingen og trendene i norsk vannkraftshistorie. Oppgaven omhandler i hovedsak Sjøfossen kraftverk og Gildeskål, men nasjonale føringer, trender og samfunnsdebatt vil være hensiktsmessig å ha med i bakhodet. Nasjonale endringer, utvikling og føringer kan forklare hendelser eller avgjørelser som finner sted lokalt.

Vannkraft defineres som: ”*vannfallsenergi som er omgjort til nyttige formål som mekanisk arbeid eller elektrisitet*”.⁶⁶ Før elektrisiteten ble vannkraft brukt til blant annet kverning av korn fra 1200-tallet⁶⁷ og i trelasthandelen fra 1500-tallet.⁶⁸ Dette gir norsk vannkraft en lang og innholdsrik historie, men denne lange historien er ikke tema her. I stedet vil fokuset være på de nasjonale trendene rundt elektrisk vannkraft.

2.1 Tiden mot 1906

Som nevnt har vann, elver og vassdrag vært brukt i lang tid, men næringslivet som vokste frem på 1840-tallet som veverier, spinnerier, mekaniske verksteder og fabrikker la økt press på bruken. Bruken av elvene til fløting av tømmer skapte behovet for å etablere et eget direktorat i 1847, Kanalvesenet, som fikk ansvar for elver, vassdrag og utbygging av kanaler.⁶⁹ Ved slutten av 1860-tallet kom det flere næringslivsinteresser i form av treforedlingsbedriftene, tresliperiene og papirfabrikkene.⁷⁰ Fremveksten av vannkraftbasert næringsliv og endringen i kommunikasjonstilbudet flyttet fokuset til Kanalvesenet fra kommunikasjon til kraftforsyning på 1880-tallet.⁷¹

Den norske elektriske vannkraftshistorien begynner på slutten 1870-tallet da to hendelser oppstod. Etter jevn teknologisk utvikling fra 1820 og frem til 1877 ble Skandinavias første elektriske lys slått på ved Lisleby Brug i Fredrikstad.⁷² Noen år etterpå, i 1881, leverte den regjeringsoppnevnte Brandt-kommisjonen sin utredning og anbefaling til ny

⁶⁶ Rosvold, 22.09.18

⁶⁷ Skansen, 1958, s.13

⁶⁸ Skogstad, 1998, s.20

⁶⁹ Thue, 1996, s.29

⁷⁰ Thue, 1996, s.31-32

⁷¹ Thue, 1996, s.33

⁷² Skjold & Thue, 2007, s.34

vassdragslov.⁷³ Kanskje den viktigste anbefalingen fra kommisjonen handlet om eiendomsrettighetene. Kommisjonen og regjeringen anbefalte privat eiendomsrett av vassdragene for grunneieren. Denne avgjørelsen fikk, slik som undersøkes nærmere senere i kapitlet, langvarige føringer i norsk vassdragspolitikk og gjelder den dag i dag.⁷⁴ Prinsippet om vannkraft som en lokal ressurs fikk også betydning for skatteinngangen til kommunene. Skattereformen i 1882 introduserte et prinsipp om 'stedbunden beskatning' som betydde at inntekt fra eiendom og anlegg skulle skattlegges der den var lokalisert, ikke hvor bedriften var registrert.⁷⁵

I de påfølgende tiårene vokste det gradvis frem økt bruk av elektrisitet i enkelte bedrifter, men utover 1890-tallet skjedde det viktige endringer. I 1891 ble Norges første kommunale kraftverk etablert i Hammerfest, og den første reguleringsloven for elektrisitet ble innført. Den varte frem til 1896, da en mer omfattende lov ble innført. Loven av 1896 etablerte et elektrisitetstilsyn og en elektrisitetskommisjon. I mellomtiden vedtok Stortinget i 1894 en lov om ekspropriasjon for utbygging av elektriske master.⁷⁶

2.2 Kraftkommunalismen i 1906 – 1945

I årene mellom 1906 og 1945 ble det skapt et kraftregime som fikk navnet *Kraftkommunalisme*.⁷⁷ Perioden er markert med et klart brudd fra tidligere tenkning som fokuserte på å gi næringslivet mest mulig frihet.⁷⁸ Igjennom lovgiving og statsforvaltning ble det ikke bare lagt til rette for at kommunene og fylkeskommunene skulle bygge og etablere kraftverk for å dermed få økonomiske og materielle goder ved utbyggingen, men gav næringslivet hinder sammenlignet med kommunene og fylkeskommunene.⁷⁹ Dette delkapittelet skal se nærmere på hvordan og hvorfor dette kraftregimet vokste frem.

21.mars 1906 rapporterte Verdens Gang at utenlandsk kapital, Sam Eyde og kanaldirektør Sætren var involvert i en spekulasjon rundt oppkjøp av norsk vannkraft.⁸⁰ Artikkelen skulle få store følger for norsk vannkraftforvaltning og politikk. Kanaldirektør Sætren måtte gå av, og Kanalvesenet ble omdøpt til Vassdragsvesenet. Etaten ble frem mot 1920 tildelt betydelig flere arbeidsoppgaver og ansatte. I 1921 ble fire kommisjoner,

⁷³ Thue, 2003, s.22-30

⁷⁴ Thue, 2003, s.32-33

⁷⁵ Thue, 2003, s.35-36

⁷⁶ Thue, 1996, s.35-37

⁷⁷ Thue, 1996, s.41

⁷⁸ Thue, 1996, s.42

⁷⁹ Thue, 1996, s.46

⁸⁰ Thue, 1996, s.41

Eletrisitets-, Vassdrags-, Vannfalls- og Elektrisitetsforsyningskommisjonen, slått sammen med Vassdragsvesenet til Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE).⁸¹ En ikke mindre viktig konsekvens var hvordan nyheten skapte frykt og førte til ”Panikkloven”.

Loven krevde at utenlandske statsborgere og selskaper måtte få konsesjon (tillatelse) fra Kongen til eiendoms- og/eller bruksrett til/av vannfall. Panikkloven eksisterte bare i to-tre måneder før den ble avløst av en konsesjonslov ved ervervelse av skog, bergverk eller vannfall. Denne første konsesjonsloven var også en midlertidig lov og ble forlenget hvert år frem til 1909, da den også ble avløst av en ny lov. Likevel er perioden 1906-1909 er meget spennende.⁸² I denne perioden blir flere viktige begreper, funksjoner og lovendringer i vassdragspolitikken innført.

Konsesjon har blitt nevnt tidligere, men her vil det bli gjort rede for begrepene og virkemidlene som ble introdusert i perioden som vilkår for tildeling av konsesjon. Denne oversikten er hentet fra *For egen kraft* av Thue. *Konsesjonskraft til kommune og stat* var et vilkår som omhandlet at mottaker av konsesjonen måtte levere en andel av strømmen til kommune og stat som skulle gå til lokalbelysning og småindustri. *Statlig avgift på konsesjonen* var en årlig avgift tilknyttet konsesjonen utregnet av økningen i naturhestekrefter i vannfallet. *Hjemfall* var et vilkår som fastslo at, ved konsesjonens slutt, skulle staten overta vassdraget og anlegget uten kostnad til konsesjonsmottaker. *Innløsningsretten* var en mildere versjon av hjemfall, der staten måtte betale for anlegget. I tillegg ble det i perioden også stilt krav om statlig konsesjon i alle utbygninger, ikke bare de som krevde ekspropriasjon.⁸³

I 1911 ble det innført nye lover som pårørte kommunene. Kommunene fikk rett til å kreve avståelse av vannfall når det var nødvendig, for å sikre kraft til kommunens innbyggere og småindustri.⁸⁴ Samtidig introduserte skatteloven av 1911 en forskjellsbehandling mellom private og kommunale kraftverk. Private kraftverk ble skattlagt ut fra overskuddet, mens kommunale kraftverk ble skattlagt etter en prosentligning av nettoformuen av både kraftverket og fordelingsanlegget. I 1921 fikk statlige kraftverk de samme skattevilkårene som de private kraftverkene.⁸⁵

Lovgivningen i 1917 endret enkelte deler av lovgivningen fra 1909. Andelen konsesjonskraft til stat og kommune ble økt og den årlige konsesjonsavgiften var ikke lengre knyttet til kompensasjon for tap eller skade. Tidsrommet for konsesjon ble redusert fra 60-80

⁸¹ Thue, 1996, s.51-54

⁸² Thue, 2003, s.55-56

⁸³ Thue, 2003, s.55-61

⁸⁴ Thue, 1996, s.47

⁸⁵ Thue, 2003, s.88-89

år til 50-60 år, og fastslo at hele vannfallet med alle 'innretninger' gikk til staten uten kostnad. En annen bestemmelse av betydning var knyttet til hjemfall og kommunene. Kommunene slapp nemlig hjemfall og begrenset konsesjonstid hvis vannkraften ble brukt til å forsyne innbyggerne med kraft til lys, varme, gårder og småindustri. Nye momenter som kom i 1917 var konsesjonsavgifter knyttet til ervervlsen av vannfallet. Kommunene måtte deretter også søke om konsesjon fra staten, men kunne helt eller delvis fritas konsesjonsavgift til staten.⁸⁶ Med lovendringene til og med 1917 ble det skapt et todelt system med alminnelig forsyning innen ett og storindustrielt innen et annet.⁸⁷ Dette er synlig gjennom regimet rundt konsesjonskraft, avståelsesrett, skatteordningen og konsesjonsreglene rundt hjemfall.

I mellomkrigstiden opplevde Norge tre økonomiske kriser. Etterkrigskrisen, parikrisen og den internasjonale storkrisen. En konsekvens av krisene var et utbredt gjeldsproblem for kommunene som hadde utbygget vannkraft i oppgangstidene. Da krisen trass Norge hadde kommuner, bedrifter og selvstendig næringsdrivende utfordringer med å betale ned gjelden og krisen forplantet seg videre til bankene. Situasjonen i økonomien bedret seg utover 1930-tallet.⁸⁸

Under 2.verdenskrig og i sammenheng med den tyske okkupasjonen av Norge ble kraftutbyggingen stoppet opp. Krigsmakten prioriterte ressursene mot krigsindustri fremfor allmennforsyning,⁸⁹ men prosjektene ble aldri ferdigstilt.⁹⁰ Samtidig viste det oppbygde kraftregimet sammen med juridiske og politiske elementer å være sterkt.⁹¹

Selv om perioden er omtalt som kraftkommunalisme og kommunene fikk goder ved utbygging, utelukket det ikke direkte statlig engasjement. I perioden kjøpte staten opp vannfall og tildelte midler til ulike utbygginger og reguleringer. Statens involvering i perioden skapte to viktige prinsipper knyttet til allmennforsyning. Det første var statens mulighet til å drive utbygging ved større vannfall enn det kommunene eller private hadde mulighet til å gjøre selv. Det andre var statens ansvar for å forsyne distriktskommuner med kraft hvis de ikke hadde mulighet til å forsyne seg selv.⁹² Disse to prinsippene ble videreført og understreket under kraftregimet etter krigen, slik vi skal se i neste delkapittel.

⁸⁶ Thue, 2003, s.75-77

⁸⁷ Thue, 1996, s.42

⁸⁸ Stugu, 2018, s.68-75

⁸⁹ Skjold & Thue, 2007, s.133

⁹⁰ Thue, 1996, s.58

⁹¹ Thue, 1996, s.57-58

⁹² Thue, 1996, s.48

2.3 Kraftsosialismen i 1945 – 1990

Etter den andre verdenskrigen oppstod det et nytt brudd med tidligere norsk kraftpolitikk og det vokste frem et nytt kraftregime; *Kraftsosialismen*. I denne perioden ble staten en mer aktiv utbygger med formål om å forsyne den kraftintensive industrien med strøm, men ikke på bekostning av allmennforsyningen. Det var en stor grad av kontinuitet fra kraftkommunalismen og til kraftsosialismen, men det nye regimet ville tilrettelegge for næringsliv og industri.⁹³ Dette delkapittelet skal se på hvordan og hvorfor dette kraftregimet vokste frem.

Ved krigens slutt oppstod det en blanding av flere faktorer. Et samlet mål om gjenoppbygging,⁹⁴ et økonomisk moderniseringsprogram hvor kraftkrevende industri var et hovedelement,⁹⁵ et økonomisk handlingsrom og en stat som aktivt brukte dette handlingsrommet. Det gav mulighet til, blant annet, en større kraftutbygging i landet.⁹⁶ Regjeringen oppnevnte Elektrifiseringsnemda som hadde i oppgave å skape retningslinjer for videre elektrifisering av landet. Nemda si anbefaling var, blant annet, en tredobling av utbygningstakten i kW og mesteparten skulle brukes til alminnelig strømforsyning. Et annet viktig forslag var at staten skulle medvirke til at strømløse distrikter skulle forsynes med strøm.⁹⁷ Dette var ikke en ubetydelig mengde mennesker, 650 tusen mennesker av nesten 3 millioner skulle dermed få tilgang til elektrisitet. Denne forsyningen ble finansiert gjennom et statlig støtteprogram som var, blant annet, knyttet sammen med den statlige strømgiften.⁹⁸

Starten på statens mer aktive rolle begynte med den første storindustrielle ekspansjon fra 1946 til 1951⁹⁹ og var i utgangspunktet ikke på bakgrunn av en planlagt politikk.¹⁰⁰ Det var en konsekvens av mangel på norsk privat kapital, brutte forhandlinger med internasjonale aktører¹⁰¹ og uferdige prosjekter som var påbegynt av okkupasjonsmakten under krigen. NVE ville at kraftutbyggingene skulle gå til allmennforsyning, men den politiske styringen ved blant annet Arbeiderpartiets industriminister i perioden 1947-1951 Lars Evensen,¹⁰² prioriterte industrien.¹⁰³

⁹³ Thue, 1996, s.59

⁹⁴ Hodne & Grytten, 2002, s.181

⁹⁵ Skjold, 2006, s.27

⁹⁶ Skjold & Thue, 2007, s.160-163

⁹⁷ Vinjar, 1992, s.38-39

⁹⁸ Vinjar, 1992, s.44

⁹⁹ Skjold, 2006, s.41

¹⁰⁰ Thue, 1996, s.62

¹⁰¹ Skjold, 2006, s.33-35

¹⁰² Regjeringen (u. å.) Einar Gerhardsens andre regjering.

¹⁰³ Thue, 1996, s.62-63

Sammen med utbyggingene av Nedre Røssåga for å forsyne Jernverket i Rana og Aura for å hovedsakelig forsyne Aluminiumsverket ved Sunndalsøra tok ideen om en aktiv stat form.¹⁰⁴ Disse sistnevnte utbyggingene la grunnlaget for en statlig utbyggingsmodell for storskala vannkraftutbygging som sikret kraft til industrien og samtidig allmennforsyningen.¹⁰⁵ I de første årene etter krigen var de statlige tildelingene til statlig kraftutbygging tre ganger så store som tildelingene for kommunale og fylkeskommunale utbygginger.¹⁰⁶

På 1930-tallet hadde staten gitt det utførende ansvaret for drift og utbygging av kraftverk til elverk på Østlandet.¹⁰⁷ I 1948, i møte med statens høye tempo etter krigen, opprettet NVE en egen bygningsavdeling og begynte storstilt rekruttering av ingeniører for å møte tempoet politisk ledelse hadde satt.¹⁰⁸ Statens andre storindustrielle ekspansjonen var fra slutten av 50-tallet og frem mot midten av 60-tallet. I perioden ble det bygget kraftverk,¹⁰⁹ og inngått kraftleieavtaler med store private industriselskaper som Elkem, Sørø, Alnor og Lista.¹¹⁰ I møte med det store tempoet fra staten sin side etter krigen opplevde NVE utfordringer og ble på begynnelsen av 60-tallet¹¹¹ omorganisert i fire direktorater; Vassdrags-, Elektrisitets-, Administrasjons- og, ikke minst, Direktoratet for Statskraftverkene.¹¹² Statskraftverkene overtok ansvaret som bygningsavdelingen og kraftverksavdelingen tidligere hadde.¹¹³

Kombinasjonen av nemda si anbefaling, det økonomiske handlingsrommet, effektivisering av NVE og en aktiv industripolitikk hadde en åpenbar effekt. Fra 1945 og frem mot 60-tallet steg den statlige andelen fra under 10% til 30% av kraftutbyggingen.¹¹⁴ Produksjonskapasiteten ble tredoblet og andelen av befolkningen som var strømløse ble redusert til under én prosent.¹¹⁵ Områdene som ble prioritert fra staten sin side var, slik nemden anbefalte, strømløse distrikter som ikke hadde grunnlag for å gjennomføre utbyggingen selv.¹¹⁶

¹⁰⁴ Thue, 1996, s.63-64

¹⁰⁵ Skjold, 2006, s.100

¹⁰⁶ Thue, 1996, s.65

¹⁰⁷ Thue, 1996, s.55

¹⁰⁸ Thue, 1996, s.66-67

¹⁰⁹ Skjold, 2006, s.104

¹¹⁰ Skjold, 2006, s.41-42

¹¹¹ Skjold, 2006, s.205

¹¹² Thue 1996, s.67

¹¹³ Skjold, 2006, s.205

¹¹⁴ Vinjar, 1992, s.44

¹¹⁵ Skjold & Thue, 2007, s.168-169

¹¹⁶ Skjold & Thue, 2007, s.170

I samme periode kom det store endringer i strømmettet. 1950-tallet var preget av statlig pågang for regionalisering med mål om rasjonalisering av sektoren. Den statlige pågangen var bygget på frivillighet hos partene og ikke tvang, men var tydelig tilstede.¹¹⁷ Etter en gradvis integrasjon gjennom regionalisering ble gjennomført, var det naturlige steget videre samkjøring mellom regionene. Ideen og behovet for samkjøringen ble tatt opp tidlig på 50-tallet, men Stortinget hadde stemt ned Stamlinjeselskapsmodellen i 1957.¹¹⁸ Foreningen Samkjøringen, en forening dedikert til samkjøring av elektrisk kraft på Østlandet,¹¹⁹ hadde nedsatt et utvalg ledet av overingeniør i NVE Ditlef Smith for å undersøke muligheten for å få etablert et helhetlig regelverk for bruk av stamlinjene.¹²⁰ Behovet ble understreket og poengtert vinteren 1959/60 da det oppstod store utfordringer i kraftforsyningen.¹²¹ Hensikten til Smith-utvalget sitt forslag til modell kan oppsummeres slik:

”Sentralnettordningen ville ikke rokke ved de eksisterende eiendomsforholdene i overføringsnett. Og utbyggingen av nye overføringer skulle fremdeles være et ansvar for staten og elverkene enkeltvis. Men alle større kraftoverføringer skulle i henhold til ordningen underlegges et sett av felles regler for tilgang og bruk. Hensikten var at overføringssystemet for alle praktiske formål skulle fungere som om det hadde én eier. Slik skulle man oppnå de fordelene som et sentralisert system ville gi, men innenfor rammen av den eksisterende, desentraliserte eierskapsmodellen.”¹²²

Forslaget til ordning ble godt mottatt av Samkjøringen, NVE og elverkene,¹²³ hvor sistnevnte var mer positiv enn forventet. Sentralnett vokste raskt på kort tid ettersom flere kommunale og private kraftverk ble med i ordningen.¹²⁴ Innføringen av sentralnettordningen representerer et skifte til mer nasjonalt samarbeid i sektoren, men ville neppe vært mulig uten regionaliseringen på 50-tallet.¹²⁵ Forslaget til ”Avtale om samkjøring på landsbasis” i 1967 var bygget på de samme premissene og strukturene som de regionale samarbeidsavtalene hadde.¹²⁶ Dette systemet, Samkjøringsrådet, viste seg å være lite hensiktsmessig på et slikt

¹¹⁷ Skjold & Thue, 2007, s.175-178

¹¹⁸ Skjold & Thue, 2007, s.210-211

¹¹⁹ Skjold & Thue, 2007, s.118

¹²⁰ Skjold & Thue, 2007, s.208-209

¹²¹ Skjold & Thue, 2007, s.249

¹²² Skjold & Thue, 2007, s.217-218

¹²³ Skjold & Thue, 2007, s.211

¹²⁴ Skjold & Thue, 2007, s.219

¹²⁵ Skjold & Thue, 2007, s.244

¹²⁶ Skjold & Thue, 2007, s.258-259

nivå og det ble allerede i 1969 konkludert med behov for endring.¹²⁷ Etter en evaluering av oppgavene og en utredning av mulige organisasjonsløsninger ble det vedtatt å avvikle samkjøringsorganisasjonene og opprette én nasjonal organisasjon: Samkjøringen av kraftverkene i Norge.¹²⁸

70- og 80-tallet ble gode år for kraftkommunene. I 1975 ble reglene for eiendomsskatt i byskatteloven og landskatteloven slått sammen. Dette gav kommunene en større mulighet til å skrive ut eiendomsskatt på kraftverkene. Skattesatsen var mellom to og syv promille av eiendommens salgsverdi.¹²⁹ Ved starten av i 1980-tallet skjedde det endringer rundt konsesjonsavgiftene. Konsesjonene som var gitt frem til slutten av 50-tallet hadde en fastsatt pris på konsesjonsavgiftene, men etter 1959 var det ført inn mulighet for en verdijustering av avgiften i sammenheng med prisutviklingen, også kalt indeksregulering. Indeksreguleringen gjaldt dog bare for konsesjonene som var gitt *etter* selve endringen ble vedtatt og ikke for de eldre konsesjonene. På grunn av en høy prisstigning på 60- og 70-tallet oppstod det en vesentlig verdiforskjell i konsesjonsavgiftene basert på tildelingstidspunktet.¹³⁰ Den samme utfordringen stod ovenfor grunneierne og deres erstatning. En fjellbonde fortalte: ”Til å begynne med kunne jeg kjøpe to vadmelsdresser for erstatningen. Nå er det ikke nok til bussbilletten til postkontoret.”¹³¹ Indeksregulering av konsesjonsavgiftene ble en viktig sak for kraftkommunene og er omtalt som en utløsende faktor for dannelsen av Landssammenslutningen av Vassdragskommuner (LVK) i 1977.¹³² Seks år senere, i 1983, vedtok Stortinget kraftkommunene sitt krav og vedtok indeksregulering av både erstatningene og konsesjonsavgiftene.¹³³

I 1986 ble NVE omorganisert. Statskraftverkene sin rolle og funksjon hadde vært gjenstand for debatt siden omorganiseringen på 60-tallet¹³⁴ og særlig etter pågang fra Statkraftsverkdirektør Aalefjær som ønsket et nasjonalt kraftselskap.¹³⁵ I denne omorganiseringen ble Statskraftverkene skilt ut av NVE og Administrasjonsdirektoratet ble avvirket.¹³⁶ Statskraftverkene fikk navnet Statkraft,¹³⁷ men årene etter omorganiseringen ville by på større omveltninger for Statkraft.

¹²⁷ Skjold & Thue, 2007, s.264-265

¹²⁸ Skjold & Thue, 2007, s.270-274

¹²⁹ Thue, 2003, s.177-178

¹³⁰ Thue, 2003, s.140-141

¹³¹ Thue, 2003, s.141-142

¹³² Thue, 2003, s.125

¹³³ Thue, 2003, s.157

¹³⁴ Nilsen & Thue, 2006, s.63

¹³⁵ Nilsen & Thue, 2006, s.25

¹³⁶ Nilsen & Thue, 2006, s.242

¹³⁷ Nilsen & Thue, 2006, s.250

2.4 Kraftliberalismen fra 1991

Ved inngangen til 1990-tallet oppstod det et nytt brudd i tidligere vannkraftpolitikk og et nytt kraftregime ble innført: *Kraftliberalismen*. I motsetning til skiftet fra kraftkommunalisme til kraftsosialisme er det lite tegn til kontinuitet, men heller et omfattende og radikalt skifte i norsk vannkraftpolitikk. En annen vesentlig forskjell mellom de tidligere regimene og dette er hvordan regimeendringen fant sted. Både kraftkommunalismen og kraftsosialismen var en gradvis endring over tid gjennom lovgivning og administrativ praksis. Kraftliberalismen kan derimot spores til én enkelt lov. Energiloven av 1991 var et økonomisk nyliberalt skifte¹³⁸ som endret formålet i sektoren fra å skaffe befolkningen billigst mulig strøm, til å søke mest mulig profitt. Loven endret en over 100 år lang tradisjon for å bruke energiverkene som et redskap for lokale og nasjonale interesser.¹³⁹ Selv om denne delen av norsk vannkraftshistorie er etter vårt tidsfokus er det viktig å konstatere endringen og hvorfor dette bruddet er så markant i norsk vannkraftshistorie at det innsnevret undersøkelses fokusområde. I dette siste delkapittelet om moderne norsk vannkraftshistorie vil det bli sett på hvordan og hvorfor kraftliberalismen ble det nye kraftregimet.

I 1981 ble Energilovutvalget oppnevnt på bakgrunn i et ønske om å oppnå mer effektive virkemidler for rasjonalisering av sektoren, samt samle og fornye lovbestemmelsene rundt elektriske anlegg og fjernvarmeanlegg. Utvalget la frem sin innstilling i 1986, som anbefalte ”en omstrukturering til ca. 20 fylkesomfattende eller regionale, vertikalt integrerte energiverk over sikt” og ble møtt med god respons i Stortinget.¹⁴⁰ Regjeringen Brundtland la frem sitt forslag til ny energilov i april 1989 og den fulgte Energilovutvalgets anbefalinger, men Finansdepartementet hadde bestilt en utredning fra Senter for anvendt forskning (SAF) ved Norges Handelshøgskole med mål om en markedsbasert reform. Denne utredningen ble ikke tatt til følge og utelatt av regjeringens forslag. Behandlingen av forslaget ble utsatt av Stortinget til etter sommeren for å sikre god nok politisk behandling og ble foreslått på nytt i september.¹⁴¹ Etter valget i 1989 oppstod ett nytt parlamentarisk grunnlag som førte til Brundtlands andre regjering gikk av og Jan P. Syses regjering inntredet.¹⁴² Regjeringen Syse trakk energilovforslaget tilbake i slutten av oktober 1989¹⁴³ og la frem ett nytt

¹³⁸ Thue, 2003, s.169

¹³⁹ Thue, 1996, s.87

¹⁴⁰ Thue, 1996, s.89-90

¹⁴¹ Thue, 1996, s.90-91

¹⁴² Regjeringen, Gro Harlem Brundtlands andre regjering

¹⁴³ Olje- og energidepartementet, Ot.meld. nr 1. 1989-90

energilovforslag i april 1990 som baserte seg på SAFs utredning. Forslaget ble vedtatt i juni 1990 og trådte i kraft 1.januar 1991.¹⁴⁴

Endringen i sektoren kom som et sjokk for enkelte i bransjen,¹⁴⁵ noen hang ikke med¹⁴⁶ eller forstod ikke betydningen.¹⁴⁷ Energiloven av 1991 delte hele kraftsektoren i to deler. Produksjon og omsetting av kraft skulle ha konkurranse mellom kraftverkene, mens transportereringen skulle organiseres som monopoler. Statkraft ble delt i to, hvor Statkraft SF hadde ansvar for produksjon og Statnett SF hadde ansvar for overføring på hovednettet. I tillegg hadde Statnett ansvar for markedet og omsetting av kraft og kraftkontrakter.¹⁴⁸ Denne oppsplittingen ble gjennomført for å unngå krysssubsidierting og urettferdige fordeler til Statkraft.¹⁴⁹ Statkraft sine formålsvedtekter ble endret fra ”Statkraft skal bidra til en rasjonell utvikling av landets kraftforsyning og utjevne kraftpriser på landsbasis. Statkraft har en særlig fremtredende rolle som kraftleverandør til kraftintensiv industri.” til ”Statkraft SF skal drives etter forretningsmessige prinsipper.”¹⁵⁰

Kraftskattereformen av 1997 var en viktig sak for kraftkommunene og var en direkte konsekvens av konkurransebestemmelsen i energiloven.¹⁵¹ Reformen endret eiendomsskatten ved å knytte den direkte med markedsprisen på kraft.¹⁵² Inntektsskatten for alle kommunale kraftverk gikk fra å være basert på en prosentligning til å være basert på regnskapsligning, samme ordning som de private kraftverkene, og fjernet formueskatten, men innførte også grunnrenteskatt og naturressursskatt. Naturressursskatten gikk til kommunene og var basert på 1 øre per kWh. Grunnrenteskatten avløste den statlige produksjonsavgiften,¹⁵³ men var mer komplisert i sin utforming. Hverken Thue eller Brandal dedikerte noe særlig tid til å forklare den, men den kan oppsummeres som beregnet ut fra markedsverdien av kraftproduksjonen med ulike avskrivninger.¹⁵⁴

I de første årene etter innføringen av kraftliberalismen ble den gjennomsnittlige strømprisen i Norge noe redusert,¹⁵⁵ men økte betydelig ved inngangen av 2000-tallet.¹⁵⁶

¹⁴⁴ Thue, 1996, s.90-91

¹⁴⁵ Ravnå, 2008, s.165

¹⁴⁶ Thue, 2003, s.172

¹⁴⁷ Thue, 1996, s.114

¹⁴⁸ Thue, 1996, s.91

¹⁴⁹ Thue, 1996, s.115

¹⁵⁰ Nilsen & Thue, 2006, s.300-301

¹⁵¹ Brandal, 2015, s.153

¹⁵² Brandal, 2015, s.154

¹⁵³ Thue, 2003, s.209

¹⁵⁴ EnergiFakta Norge, Skattlegging av kraftsektoren

¹⁵⁵ Ravnå, 2008, s.183

¹⁵⁶ Aanensen & Holstad, 2018, s.24

Energiloven av 1991 forutsatte at folkevalgte overlot styringen til markedet og bedriftsledelsen,¹⁵⁷ som igjen førte til endringer for kommunale elverk som måtte omgjøres til aksjeselskap.¹⁵⁸ Denne endringen påvirket dog ikke Sjøfossen siden selskapet allerede var, som man skal se i kapittel 4, et aksjeselskap. Konsekvensen av dette skiftet ble stort ved at prosesser om sammenslåing i forventning av den originale energiloven stoppet opp,¹⁵⁹ elverk som tidligere hadde samarbeidet ble konkurrenter¹⁶⁰ og det ble tidvis en anspent holdning til hverandre.¹⁶¹ Som et resultat av at markedet skulle styre strømprisen kunne eldre kraftverk produsere strøm billig da lån gjerne var nedbetalt. Nye kraftverk kunne derimot være en økonomisk risiko. Siden forbrukerne kunne være kunde til kraftverk et annet sted i landet og likevel få strømmen til prisen kraftverket tilbydde var kundetilgangen usikker, og endringer i strømprisen gjorde den økonomiske forutsigbarheten vanskelig.¹⁶² Kombinasjonen av å holde folkevalgte på avstand og nye kraftutbygginger var en økonomisk risiko hindret det effektivt folkevalgte å bruke kraftutbygging som politisk virkemiddel.

Kraftliberalismens brudd med tidligere norsk vannkraftspolitikk må ha hatt en vesentlig betydning for Sjøfossen. Slik man skal se var prinsippet om billig og lik tilgang til strøm viktig for selskapet og de vegret seg for å øke strømprisen for innbyggerne. Energiloven av 1991 må ha påtvunget en betydelig kulturendring for selskapet. Dette vil vi se nærmere på i kapittel 4.

¹⁵⁷ Thue, 1996, s.87

¹⁵⁸ Ravnå, 2008, s.168-171

¹⁵⁹ Ravnå, 2008, s.165

¹⁶⁰ Ravnå, 2008, s.171

¹⁶¹ Thue, 1996, s.166

¹⁶² Ravnå, 2008, s.168-169

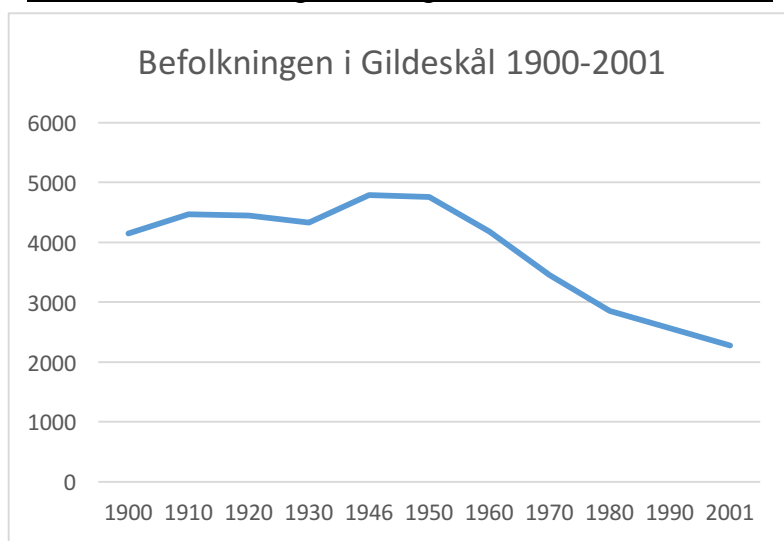
3.0 Hovedtrekk ved utviklingen i Gildeskål 1900-2001

Gildeskål kommune befinner seg i Salten og grenser til Bodø, Beiarn og Meløy henholdsvis i nord, øst og sør.¹⁶³ Kommunen hadde per 2015 i overkant av 2000 innbyggere.¹⁶⁴ Dette kapitlet vil se nærmere på noen av hovedtrekkene ved utviklingen i kommunen med fokus på demografi, næringsaktivitet og kommunikasjonsforbindelser i kommunen.

Befolkningsutviklingen i kommunen gir en indikasjon på utviklingen i Gildeskål. Tabell 1 viser den totale befolkningen, ifølge SSB, i perioden mellom 1900 og 2001. Slik en kan se var befolkningen ved 1900 over 4000 personer. I de første tiårene etter århundreskiftet varierte befolkningstallet mellom å øke og synke i kommunen. I perioden 1920-1930 opplevde Norge tre økonomiske kriser, etterkrigs-, pari og begynnelsen på storkrisen fra 1930.¹⁶⁵ Mens den nasjonale trenden var vanskelige tider for bønder og fiskere,¹⁶⁶ kommuner i gjeldskrise og en lavere tilflytting til byene på grunn av økende arbeidsledighet¹⁶⁷ kan en observere en befolkningsreduksjon i Gildeskål. I perioden 1930-1946 ser man at befolkningen økte betydelig.

Tabell 1 – Befolkningsutvikling i Gildeskål 1900-2001.¹⁶⁸

Ved utgangen av andre verdenskrig var Gildeskål (4795 innbyggere) større enn gjennomsnittet (2997 innbyggere) og medianen (2395 innbyggere) av alle herredskommunene i Nordland.¹⁶⁹ Toppunktet for Gildeskål var i 1946 og befolkningen har gått gradvis

nedover siden. Det mest dramatiske fallet var i trettiårsperioden 1950-1980 da kommunen mistet ca. 2000 innbyggere. Denne trenden samsvarer med utviklingen i fylket for tidsrommet. I perioden opplevde 17 andre kommuner i Nordland mer eller mindre like stor

¹⁶³ Thorsnæs, 05.05.18

¹⁶⁴ Kjærnes, 22.02.16

¹⁶⁵ Stugu, 2018, s.69

¹⁶⁶ Kjeldstadli, 1994, s.172-176

¹⁶⁷ Stugu, 2018, s.69-71

¹⁶⁸ SSB, Gildeskål 2001, s.1

¹⁶⁹ SSB, 1946, s.54-60

fracflytning¹⁷⁰ og i tillegg var Gildeskål omringet av tre vekstkommuner; Bodø, Meløy og Rana.¹⁷¹

Bo- og folketellingene til SSB mellom 1960 og 2001 inneholder detaljert statistikk. Tabell 2 viser bostedsmønsteret, ut fra tellingskrets, i kommunen for perioden. Folketellingene før 1960 er nasjonale, og dermed ikke brutt ned på et like nøyaktig nivå, men det kan likevel observeres endringer i tallmaterialet som er tilgjengelig. I de aller fleste tellingskretsene er det befolkningsnedgang, som stemmer overens med den generelle befolkningsnedgangen i kommunen. I perioden mellom 60- og 70-tallet mister områdene Forstranda, Sørfjorden, Mordalsfjorden og Fleina/Fugløy i underkant av 100 personer hver, mens Inndyr og Sund har vekst i befolkningstallet. Utviklingen holder derimot ikke stand for Sund, som reduseres i befolkning i det kommende tiåret. Den generelle utviklingen i kommunen viser befolkningsnedgang i alle tellingskretser med unntak av Inndyr, som blir større. Ettersom Inndyr er kommunesenteret¹⁷² kan det tolkes dithen at kommunen opplevde sentralisering rundt kommunesentrumet, selv på bekostning av Sørarnøy, som etter bo- og folketellingen i 1970 var definert som tettbygd strøk.¹⁷³

Tabell 2 – Bostedsmønsteret i Gildeskål representert ved tellingskrets i perioden 1960-2001

Tellingskrets	1960 ¹⁷⁴	1970 ¹⁷⁵	1980 ¹⁷⁶	1990 ¹⁷⁷	2001 ¹⁷⁸
Uten fast bopel/uoppgitt bosted	17	1	9	9	9
Grimstad/Mevik	171	142	114	119	122
Storvik/Finnes	195	165	124	96	60
Forstranda	193	117	60	34	20
Sørfjorden	241	155	145	142	81
Skaugvoll	106	81	62	40	35
Inndyr	363	457	554	600	676
Sund	170	234	141	132	115
Lekanger	233	201	164	116	91
Mordalsfjorden	253	166	118	97	74
Sandnes/Kummern/Kjøpstad/Grytvik/Kvarsnes	194	150	130	122	100
Kjelling	130	102	81	71	58
Saura/Skålsvik	201	152	124	146	139
Nygård/Ertenvåg	182	158	124	126	124
Nerlandet	149	111	73	39	20

¹⁷⁰ Rinde, 2015, s.275

¹⁷¹ Rinde, 2015, s.257

¹⁷² Thorsnæs, 05.05.18

¹⁷³ SSB, Gildeskål 1970, s.22

¹⁷⁴ SSB, Gildeskål 1960, s.8-9

¹⁷⁵ SSB, Gildeskål 1970, s.22-23

¹⁷⁶ SSB, Gildeskål 1980, s.31-32

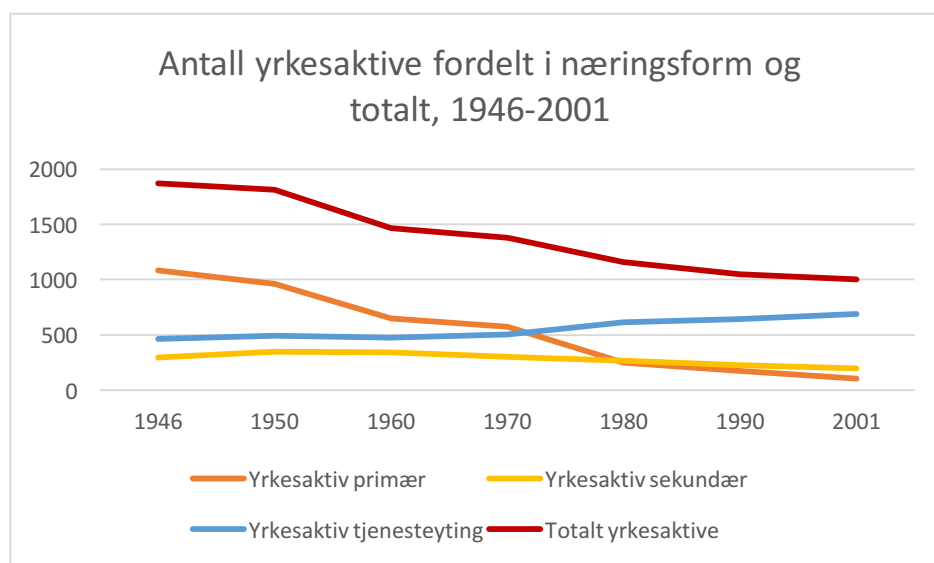
¹⁷⁷ SSB, Gildeskål 1990, s.37-38

¹⁷⁸ SSB, Gildeskål 2001, s.50

Vikan	187	122	104	71	60
Mårnes	203	166	145	122	107
Våg	170	148	127	117	90
Nordarnøy	155	125	91	72	46
Sørarnøy	340	297	287	246	215
Fleina/Fugløy	184	108	32	9	3
Fleinvær	145	95	48	40	31
Totalt	4182	3453	2857	2566	2276

I tallgrunnlaget til tabell 2 kan en se at 12 tellingskretser er redusert med 50% eller mer av innbyggertallet i perioden. En påvirkende faktor kan ha vært sentralisering av kommunale tjenester. Gjennom nasjonalbibliotekets avismateriale kan en lese at Gildeskål vedtok en sentralisering av skolestrukturen i 1963 hvor det ble lokalisert skoler ved Inndyr, Lekanger og Saura,¹⁷⁹ men de påpeker behovet for veiutbygging for å kunne gjennomføre sentraliseringen. I 1971 snur kommunestyret og ønsker å desentralisere skoletilbudet på bakgrunn av effekten det har hatt på bosetningen,¹⁸⁰ men lite tyder på at redesentraliseringen av skolene motvirket sentraliseringen og den generelle fraflyttingen.

Naturlig nok påvirker befolkningstrenden i kommunen også antall yrkesaktive (Se tabell 3). Her blir antallet yrkesaktive betydelig mindre i tidsperioden 1946-2001. Antallet som er ansatt i sekundærnæringen har vært forholdsvis stabil i perioden, men det har vært store endringer i primærnæringen og tjenesteytingen. Ansatte i primærnæringen har stupt til én tiendedel av mengden i 1946, mens tjenesteyting har økt med over 200 ansatte i perioden. Tabell 3 – Utviklingen av næringsformene i Gildeskål i perioden 1946-2001.

¹⁷⁹ Nordlandsposten, 1963, Prinsippvedtak om innføring av 9-årig skole i Gildeskål.

¹⁸⁰ Nordlands Framtid, 1971, Gildeskål søker prøveordning med ni-årig skole på Sørarnøya.

*Tallene fra 1946,¹⁸¹ 1950,¹⁸² 1960,¹⁸³ 1970,¹⁸⁴ 1980,¹⁸⁵ 1990¹⁸⁶ og 2001¹⁸⁷ er fra SSB.

Dette er i tråd med den nasjonale utviklingen i perioden,¹⁸⁸ men utviklingen må også ses i sammenheng med de politiske målsetningene om rasjonalisering og effektivisering av de nordnorske næringsstrukturene gjennom Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge.¹⁸⁹ Fiske- og landbruksnæringen gikk igjennom store strukturendringer på henholdsvis 50- og 60-tallet som reduserte antallet som jobbet i primærnæringen.¹⁹⁰

Kommunikasjonsmessig har Gildeskål gått igjennom en betydelig opprustning i perioden, selv om den først ble gjeldene i andre halvdel av århundret. Begynnelsen av veitilknytning med omverdenen kom sørfra, på tross av at kommunen var geografisk nært fylkeshovedstaden. I 1921 bevilget Stortinget midler til veistrekningen fra Neverdal til Gildeskål sin kommunegrense, og med ekstra bevilgninger i 1928 førte veien fram til Storvik.¹⁹¹ Ønsket om sterkere tilknytning med kommunene til sørøst ble enda tydeligere ved midten av 30-tallet. En interkommunal komite bestående av herredene Nord-Rana, Nesna, Lurøy, Rødøy, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Skjerstad og Saltdal henvendte seg til fylkestinget om utbedring av veinettet. De foreslo en ”*sambindingsveg fra riksvegen fra i Rana gjennom nevnte herreder til Saltdal.*”, og dette dannet grunnlaget for kystriksveien.¹⁹²

Etter krigen tok investeringen i vei- og båtroteferdselen seg opp ved at den statlige Samferdelsnemda i 1948 ba om en utredning av gjenreising og rasjonalisering av lokalruteferien i Nordland. Samferdelsnemda sin henvendelse må også ses i sammenheng med Nord-Norgeplanen og Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, som bevilget rasjonaliseringsmidlene fra våren 1952. Blant de midlene var det satt av penger til veistrekningen Storvik-Inndyr-Mårnes med båtrote til Bodø.¹⁹³ Veistrekningen ble ferdigstilt sommeren 1958, mens veistrekningen Storvikskaret-Finnes ble bygget ferdig i 1956.¹⁹⁴

Perioden 1960-1980 var den viktigste perioden for utbedring av kommunikasjonsnett i Gildeskål da flere prosjekt bli satt i gang og/eller ferdigstilt. I 1962-65 ble strekningen

¹⁸¹ SSB, 1946, s.258-261

¹⁸² SSB, 1950, s.148-149

¹⁸³ SSB, Gildeskål 1960, s.6

¹⁸⁴ SSB, Gildeskål 1970, s.17

¹⁸⁵ SSB, Gildeskål 1980, s.21

¹⁸⁶ SSB, Gildeskål 1990, s.20

¹⁸⁷ SSB, Gildeskål 2001, s.33

¹⁸⁸ Skoglund, 2013, 53-55

¹⁸⁹ Rinde, 2015, s.222-227

¹⁹⁰ Rinde, 2015, s.246-250

¹⁹¹ Svanberg, 1990, s.443

¹⁹² Svanberg, 1990, s.443

¹⁹³ Svanberg, 1990, s.466

¹⁹⁴ Storvik, 1995, s.45-47

Inndyr-Storvik ferdigstilt, fergesambandet mellom Bodø og Sund ble opprettet, veistrekningen Inndyr-Sund ble opprustet¹⁹⁵ og private båtruter for indre Gildeskål og Femris-Inndyr ble tildelt statsstøtte som de beholdt frem til 1974.¹⁹⁶ I disse fem årene på 60-tallet knyttet store deler av kommunen sammen igjennom veinettet på fastlandet, båtruter til øyene og til Bodø. Det tok likevel over ti år før neste veistrekning stod ferdig, men tidsforsinkelsen oppstod på grunn av en teknisk komplisert utbygging. I 1975 stod veistrekningen Skaugvoll-Kjellingstraumen ferdig og åpnet en hel ny del av kommunen som tidligere hadde vært utilgjengelig for bilferdsel. Denne strekningen gikk blant annet forbi Sjøfossen og Sundsfjord kraftverk. Det var likevel først i 1980 at den planlagte strekningen ble ferdigstilt da Åselibrua ble åpnet og veistrekningen inn til Bodø ble tilgjengelig. Sammenknytningen mellom Bodø og Gildeskål omgjorde veistrekningen til fylkesvei og avviklet båtruten Bodø-Sund.¹⁹⁷ 80-tallet ble derimot viktige år for Sandhornøya i Gildeskål ved at fylkeskommunen brukte 6.2 millioner på utbygging av vei i 83/84¹⁹⁸ og Sandhornøy bro ble ferdigstilt i 1989.¹⁹⁹

I perioden 1900-2001 har det vært iverksatt store kommunikasjonsårer igjennom kommunen, som var en forutsetning for sentraliseringen av skoletilbudet på 60-tallet. Effekten av sentraliseringen var betydelig og kommunestyret prøvde å motvirke denne fra begynnelsen av 70-tallet, men sentraliseringen rundt Inndyr fortsatte. Gildeskål opplevde en betydelig nedgang i befolkningen, men både regionale og nasjonale trender kan ha forsterket utviklingen. Næringslivet har også gjennomgått store endringer i perioden og ble også påvirket av regionale og nasjonale trender i utviklingen, hvor primærnæringen ble betydelig redusert, tjenesteyting økte og sekundærnæringen holdt seg stabil.

¹⁹⁵ Svanberg, 1990, s.485

¹⁹⁶ Svanberg, 1990, s.313

¹⁹⁷ Svanberg, 1990, s.492

¹⁹⁸ Nordland fylkeskommune, 1983, s.72

¹⁹⁹ Svanberg, 1990, s.492

4.0 Sjøfossens historie

Dette kapitlet skal se på og ta for seg selve historien til kraftverket. Kapitlet er delt inn i fire delkapittel. Det er *4.1 Sjøfossen blir til* som omhandler forarbeidet, stiftelsen av kraftlaget, byggingen av kraftverket og avsluttes med åpningen i starten av 1950. Delkapittel *4.2 Eierskap og Styring* fokuserer på eierskapsiden, aksjemengden, utbygginger og betydningsfulle styremedlemmer av selskapet. Delkapittel *4.3 Drift og Virksomhet* omhandler strømforsyning, utbygginger og strømpriser. Kapittel 4 avsluttes med *4.4 Tiden etter kraftliberaliseringen* som kaster et lite blikk over tiden etter energiloven av 1991 og hvordan dette påvirket Sjøfossen.

4.1 Sjøfossen blir til

De første initiativ

Arbeidet med å etablere et vannkraftverk i Gildeskål begynte flere tiår før konsesjonen ble gitt, men Gildeskål var ikke den eneste kommunen i regionen som ville etablere et kraftverk. Dette delkapittelet skal se på forarbeidet og kappløpet mellom Gildeskål og Beiarn kommune.

Begynnelsen på arbeidet kan dateres til 1917, da Gildeskål Elektrisitetskomité ble nedsatt av herredstyret. Medlemmene i komitéen var kjøpmannen Johan Nilsen-Nygård fra Framnes, lensmann Mentzoni Nikolai Mentzoni fra Sund og gårdbruker Ole Sundsfjord fra Sundsfjord.²⁰⁰ Mandatet til komitéen var å få utredet og forhåpentligvis startet arbeidet med å få til ett kraftverk i Sundsfjorden. Dette var ikke den første idéen rundt vannkraft i kommunen. I 1915 ble det etablert et lite privat kraftverk i tilknytning til en gård²⁰¹ og ingeniør Dahls Oppmaaling overleverte ni tegninger av et mulig kraftverk i Forsaa til kommunen.²⁰² Derfor er det litt pussig at mandatet til elektrisitetskomitéen ikke inneholdt Forsaa, men utelukkende omhandlet Sundsfjorden. Begrunnelsen for hvorfor Sjøfossen ble valgt fremfor Forsaa henger mest sannsynlig sammen med tilgjengeligheten til områdene. Sjøfossen lå i en fjord som kunne reises til med båt, mens Forsaa lå lengre opp på fjellet. Dette betyr ikke at Forsaa ble glemt, men området ble først regulert og driftsklar i 1963.²⁰³

Motivasjonen og begrunnelsen for hvorfor strøm var nødvendig for kommunen kan synes å ha gått tapt. Likevel kan tidspunktet for opprettelsen av den første elektrisitetskomiteen gi en pekepinn. Det kan være rimelig å anta den tyske kullblokaden av

²⁰⁰ Olsen, 1995, s.15-16

²⁰¹ Storvik, 1995, s.40

²⁰² Olsen, 1995, s.15

²⁰³ SKS, Forså Kraftstasjon

Norge, den uinnskrenkede ubåtkrigen f.o.m 1917²⁰⁴ og dets påvirkning av parafinimporten hadde innflytelse på Gildeskål.²⁰⁵ Hvis fyringsmidlene var under press var det nok en naturlig konsekvens å se mot lokale kilder for lys og varme.

Den første komitéen kom langt i arbeidet, og engasjerte ingeniører for å utarbeide planer for et vannkraftverk,²⁰⁶ men komitéens medlemmer ble byttet ut i september og fikk en mer distriktsvennlig profil i sammensetningen. Den andre komitéen bestod av ordfører J.Johnsen fra Vigdel, O. Laugsand fra Hustad, H. Christensen fra Inndyr, i tillegg til to gamle medlemmer; Mentzoni Mentzoni fra Sund og Johan Nilsen-Nygaard fra Framnes.²⁰⁷ Dermed ble et større geografisk område inkludert. Likevel ble planene fra ingeniørene presentert etter avtalt tid i desember. Planen fra ingeniørene omhandlet en byggeprosess i to etapper, og ble møtt med entusiasme i kommunen.²⁰⁸ Arbeidet stoppet likevel brått opp. Økonomiske nedgangstider i kommunen skapte vanskeligheter med å finne finansiering og planene ble satt på vent fra 1920.²⁰⁹ De økonomiske nedgangstidene var sannsynlig etterkrigs-krisen som er nevnt tidligere. I krisen hadde flere kommuner økonomiske utfordringer og hadde påtatt seg store lån fra kraftutbygginger. Ettersom også bankene slet økonomisk er det ikke usannsynlig at kombinasjonen av vanskelig økonomi, lite kapital og dårlige erfaringer med lån til kommuners kraftutbygging gjorde bankene enten uvillige eller ikke i stand til å gi lån til Gildeskål.²¹⁰

En ny kraft

30-tallet gav ny giv i elektrisitetsarbeidet. I 1930 etablerte Harald Christensen et lite privat kraftverk på Inndyr som forsynte verkstedet hans og innbyggerne på Inndyr med strøm. Dette anlegget var i drift frem til åpningen av Sjøfossen i 1950.²¹¹ I 1937 ble den tredje elektrisitetskomitéen satt ned av Gildeskål kommune. Lensmann Mentzoni Mentzoni fra Sund var på ny utnevnt som medlem og var den eneste av de tidligere som fortsatte. De nye medlemmene var Arne Nilsen-Nygaard fra Framnes (sønn av Johan Nilsen-Nygaard) og Sverre Sandnes fra Inndyr.²¹² Komitéen gikk raskt til verks med å innhente prisoverslag for utbygging, men prisen var ikke overkommelig. Komitéen så heller til Bodin for å få på plass

²⁰⁴ Skjærstad, *Norsk statsmaktutvidelse under første verdenskrig*, s.77

²⁰⁵ Larsen, *Fett- og Oljeforsyningen under 1. Verdenskrig*, s.22

²⁰⁶ Olsen, 1995, s.28-29

²⁰⁷ Olsen, 1995, s.29

²⁰⁸ Olsen, 1995, s.29

²⁰⁹ Olsen, 1995, s.31

²¹⁰ Stugu, 2018, s.70-71

²¹¹ Storvik, 1995, s.40

²¹² Olsen, 1995, s.31

en avtale om elektrisitetsforsyning, men ble sterkt frarådet av sivilingeniør Lars Ness fra Trondheim som anbefalte Sjøfossen²¹³ og på grunn av låneproblemer kunne ikke Bodin-planen gjennomføres.²¹⁴ Den største sannsynligheten for de finansielle utfordringene er de økonomiske krisetidene i perioden 1920-1939 med inflasjon, paripolitikk og depresjonen.²¹⁵

Gildeskål måtte stoppe alt arbeid med vannkraft da landet ble invadert av Tyskland i 1940. Samfunnets ressurser ble dedikert til krigsmakten og en utbygging for å øke kapasiteten for allmennforsyning av strøm ble ikke prioritert.²¹⁶ Okkupasjonsmakten valgte derimot å prioritere utbygging av linjenettet og bruke vannkraften til industri.²¹⁷ Dette ble spesielt gjeldene for Gildeskål ettersom Oterstranda Gruber produserte ”molybdensglans” (molybdenitt²¹⁸) som var viktig for tysk krigsproduksjon. Strømmen i Oterstranda ble produsert på dieselaggregat, men på grunn av bensin- og dieselmangel under krigen bestemte okkupasjonsmakten seg for å føre en høyspentlinje fra Fore i Meløy til Oterstranda i Gildeskål. Denne stod likevel uferdig ved krigen slutt.²¹⁹

Da freden senket seg og skuddene stilnet gikk startskuddet for Gildeskål. En fjerde elektrisitetskomité ble nedsatt av det midlertidige herredsstyret i Gildeskål. Aksel Arntzen fra Nygårdssjøen, Øyvind Heen fra Inndyr og Arne Nesje fra Saura var utpekt.²²⁰ Komitéen gikk raskt til verks og hadde møter med NVE om statsstøtte til utbygging og konsesjon. Gildeskål kommune stiftet Gildeskål Kraftlag A/S.²²¹ NVE var positive til vannkraftutbygging i området, men på grunn av gjenoppbygging etter krigen og ressursmangel anmodet de til et samarbeid mellom kommunene.²²²

Samarbeid

Beiarn kommune hadde i samme periode som Gildeskål sett på mulighetene for vannkraftutbygging i kommunen. I 1922 ble A/L Beiarn Kraftlag stiftet av herredstyret. Deres mandat var å planlegge og starte driften av et vannkraftverk tilknyttet Ramskjell/Ramsgjel,²²³ men også her hadde arbeidet stoppet opp på grunn av økonomiske problemer og det ble aldri

²¹³ Storvik, 1995, s.40-41

²¹⁴ Olsen, 1995, s.32-33

²¹⁵ Kjeldstadli, 1994, s.172-176

²¹⁶ Olsen, 1995, s.21

²¹⁷ Jacobsen & Strand, 2003, s.40-41

²¹⁸ Fossen, Molybdenitt

²¹⁹ Storvik, 1995, s.41-42

²²⁰ Olsen, 1995, s.33

²²¹ Olsen, 1995, s.35

²²² Olsen, 1995, s.24

²²³ Olsen, 1995, s.29

lagt frem noen konkrete planer.²²⁴ Etter krigen hadde Beiarn på lik linje med Gildeskål gjenoppstartet arbeidet med elektrifiseringen, og var i møter med NVE.

I 1946 fikk kommunene svar fra NVE. Direktoratet ønsket en utbygging av Sundsfjorden og kunne stå for byggkostnadene, men på to betingelser: Gildeskål måtte selv ta ansvaret for linjeutbyggingen og de måtte forsyne Beiarn.²²⁵

Gildeskål og Beiarn hadde fått klar beskjed om samarbeid, blant annet igjennom vilkårene for statsstøtte til Gildeskål Kraftlag.²²⁶ Selv om Beiarn måtte ha vært skuffet for å ikke få kraftverket i sin kommune, inngikk de et samarbeid med Gildeskål. Den første utfordringen i samarbeidet kom fort. Det oppstod usikkerhet rundt hvordan samarbeidet skulle være formelt og det ble lagt frem tre ulike alternativer. *Alternativ 1* omhandlet å danne ett felles kraftlag, *Alternativ 2* gikk ut på to kraftlag med ansvar for hver sin kommune og deleiere av kraftanlegget. *Alternativ 3*, som begge kommunene ønsket, betydde to kraftlag der Gildeskål Kraftlag driftet anlegget og Beiarn Kraftlag måtte kjøpe kraft fra Gildeskål Kraftlag. NVE overså ønsket fra kommunene og valgte alternativ 1. Det ble begrunnet med vilkårene for statsstøtte til Gildeskål Kraftlag.²²⁷

I 1949, bare ett år før strømmen ble skrudd på, slo Beiarn Kraftlag A/S seg sammen med Gildeskål Kraftlag A/S. Navnet på det sammenslåtte kraftlaget ble *Gildeskål Kraftlag A/S*.²²⁸ Den tidligste formålsparagrafen til Sjøfossen som kan oppdrives er fra 1977, men er nesten identisk med formålsparagrafen til Gildeskål Kraftlag AS fra 1945.²²⁹ Ettersom paragrafen fra 1945 tilhører et kraftlag med bare Gildeskål som nedslagsfelt, og det er en minimal forskjell mellom dem, benyttes paragrafen fra 1977:

§2. Selskapets formål er anskaffelse og salg av elektrisk energi. For å oppnå dette kan laget selv, eller samen med andre gå til utbygging av kraftkilder, og/eller opprette kraftleiekontrakter med eiere av kraftverk. Laget kan levere kraften nedtransformert til vanlig forbrukerspenning, eller det kan levere kraften høyspent til andre avtakere. Tariffer og leveringsvilkår og alle særavtaler må godkjennes av Hovedstyret for Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen.²³⁰

²²⁴ Olsen, 1995, s.20-21

²²⁵ Olsen, 1995, s.39

²²⁶ Olsen, 1995, s.24

²²⁷ Olsen, 1995, s.24-26

²²⁸ Olsen, 1995, s.44

²²⁹ Olsen, 1995, s.36

²³⁰ AiN, Sjøfossen Db L0001, Vedtekter og lover 1977-1986

På generalforsamlingen i 1949 ble navnet endret til *Gildeskål og Beiarn Kraftlag A/S*, men ble aldri tatt i bruk og bare fire år senere endret generalforsamlingen navnet igjen og denne gangen til *Sjøfossen Kraftlag A/S*.²³¹ Beiarn fikk tre medlemmer i styret, mens Gildeskål fikk fem. Denne inndelingen skulle vise seg å vare i flere tiår fremover.

Spennende aktivitet

Gildeskål hadde godtatt betingelsene fra NVE og begynte med å kjøpe mastene ved Fore-Oterstrand fra Direktoratet for Fiendtlig Eiendom.²³² I tillegg gav NVE en områdekonsesjon for å bygge kraftlinjer med påfølgende transformatorer fra den eksisterende kraftlinjen Fore-Oterstrand ved Grimstad, Mevik og Storvik.²³³ Kraftlaget ferdigstilte linjene samme året og på høsten fikk Storvikbukta og Oterstranda strøm fra Meløy Kommunale Elektrisitetsverk gjennom avtale med Gildeskål Kraftlag.²³⁴ NVE på sin side gav Gildeskål Kraftlag 1,75 millioner i statsstøtte for å begynne arbeidet med kraftstasjonen.²³⁵ Denne tildelingen ble godt mottatt lokalt:

En hadde ikke ventet – ja knapt håpet – at saken skulle kunne føres lykkelig i havn på såvidt kort tid. En forstår at saken har vært grundig forberedt og gjennomarbeidet, og de dyktige menn som har arbeidet med tro og utrettelig energi på å løse denne viktige sak, har idag hele bygdens aktelse og honnør.²³⁶

Året etterpå inngikk Gildeskål Kraftlag en leieavtale med NVE om eiendommen som kraftverket skulle ligge på. Vilkårene for leieavtalen inneholdt en årlig produksjonsavgift og en leieavgift basert på verdiene av arealene.²³⁷

I 1949 fikk Gildeskål Kraftlag konsesjon til å regulere Sundsfjordvassdraget og den var knyttet opp mot leieavtalen. Reguleringskonsesjonen inneholdt også økonomiske forpliktelser som kom i tillegg til avgiftene som var fastsatt i leieavtalen. Avgiftene ble utregnet fra en kronesats pr økning i naturhestekraft i vassdraget. For eksempel var avgiften

²³¹ Olsen, 1995, s.45

²³² Olsen, 1995, s.40

²³³ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²³⁴ Storvik, 1995, s.42

²³⁵ Olsen, 1995, s.41

²³⁶ Nordlandsposten (1947) Kraften fra Sjøfossen vil skape en ny æra i Gildeskål.

²³⁷ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

til kommunen: ”1,- kr pr Nat.hk.”.²³⁸ Den statlige avgiften skulle ha vært på 0,50 kr pr Nat.hk, men Sjøfossen var unntatt den bestemmelsen og var i stedet 0,10 kr.²³⁹

Rekkefølgen i avtalene og konsesjonene fremstår som pussig. Kraftlaget gis først statsstøtte for bygging av kraftstasjonen i 1946, men signerer leieavtalen med NVE for området året etterpå. Først tre år etter statsstøtten var gitt, og utbyggingen nærmer seg slutten, gis reguleringskonsesjonen for vassdraget.

Et umenneskelig slit

Selve arbeidet med anlegget begynte 3.mars 1947, og ble utført av entreprenørfirmaet Per Gulbrandsen, mens A/S Betongmast strakk linjene.²⁴⁰ Det er dessverre viet minimalt rom for beskrivelser eller fortellinger om utbyggingsarbeidet i Sjøfossen Kraftlag sine jubileumsskrifter, men det er litt å hente fra Gildeskålboka-serien. Som observert i kapittel 3, var det ikke bygget vei inn mot Sundsfjord før i 1975. Det skapte utfordringer for transporteringen av materiell til utbyggingen. Det meste av materiellet måtte bæres, slepes for hånd eller med hest fra Sundsfjord og opp fjellet. Dette ble ikke overaskende beskrevet som ’umenneskelig slit’ av da det gjaldt blant annet to båter, en komfyr, ambolt og jernbaneskiner.²⁴¹ Ifølge tidligere e-verkssjef Sandnes bar arbeideren Lars Ågnes 25 tonn med mat, verktøy og utstyr fra Sundsfjord til Storvann. Denne påstanden ble framsatt under et intervju med jubileumsboken i 1995 og var over 40 år etter hendelsene.²⁴² Det er underforstått eller indirekte kommunisert at transporteringen av 25 tonn ikke ble gjort på én tur, men var den totale summen over flere turer opp til Storvann. I tillegg er det også usikkert om hvorvidt det faktisk var totalt 25 tonn, en overdrivelse eller bare ment til å skape et bilde av hvor tungt arbeidet var. Intervjuet ble, som nevnt, gjort over 40 år senere og det er dermed usikkert hvor nøyaktig Sandes husker.

Transportering av tyngre materiell kunne derimot ikke bli fraktet for hånd, og sjøfly ble noen ganger nødvendig.²⁴³ Stolpene til høyspentlinjene ble fraktet på flåter som ble slept med båt fra Sund og Framnes til Sundsfjorden. Stolpene ble så slept fra vannkanten opp dalen ved hjelp av taljer²⁴⁴ og motorkraften til båten.²⁴⁵ Arbeiderene hadde nok av arbeid å ta fatt

²³⁸ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²³⁹ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²⁴⁰ Nordlandsposten (1950) Glede og fest i Gildeskål igår.

²⁴¹ Mevik, 1989, s.92-95

²⁴² Olsen, 1995, s.71

²⁴³ Nordlands Framtid (1949) 10 tonn materialer og utstyr fraktet med fly til Sjøfossenanlegget.

²⁴⁴ Eriksen, Talje

²⁴⁵ Eilertsen, 1999, s.33

på. De gikk i gang med å sprengte ut tomten til kraftverket, bygge en vanntunnel både fra det planlagte kraftverket opp til Ågnes og bygge en tunnel under Langvatn/Langvannet. I tillegg måtte det bygges en demning både ved Ågnes og ved Storvatn.²⁴⁶ Tunellen under Langvatn/Langvannet ble bygget for å senke vannet for reguleringsmagasinet.²⁴⁷ Arbeidet som ble utført har i ettertid blitt omtalt som godt håndverk, men materialene var preget av å være fra etterkrigstiden da de ble levert.²⁴⁸ Boforholdene for arbeiderne var avhengig av hvor i utbyggingen en jobbet. Enkelte bodde på skoleinternatet i Hamn,²⁴⁹ tømmerhytten ved Storvatnet som de ansatte selv hadde bygget eller ved en eldre skogshytte ved Langvasselva som ble restaurert.²⁵⁰

I 1948/49 var arbeidet med Sjøfossen kraftverk godt i gang og elektroinstallatørene var satt i arbeid. På grunn av store reiseavstander bodde elektrikerne på en lokal gård i området de jobbet, og hadde krav på middag servert på gården de jobbet på den dagen.²⁵¹

Fest og glede

Den 3.februar 1950 var en festdag for kommunen. Fylkesmann Larsen, overingeniør Alfsen ved Nordland elektrisitetskontor, sjefsmekaniker Nilsen i Sønnico, formannskapene i Gildeskål og Beiarn, samt ansatte ved kraftlaget deltok. Det ble servert middag med taler og sang til gjestene. Presis klokken 14:00 trykket kontorsjef og styreleder Johnsen på knappen som sendte strøm gjennom ledningene.²⁵² Tirsdag uken etterpå var Nordlandsposten sin andre side dekket i gratulasjoner, hilsninger og reklamer spesifikt rettet mot Gildeskål og åpningen av Sjøfossen. ”Gratulerer med elektrisiteten Gildeskål! Når det elektriske utstyr skal anskaffes nu fremover, husk da på at De finner det beste utstyr i Bodø elektriskebureau” het det i en annonse. Videre ble det i andre annonser reklamert for elektriske varer som radio, ovner, strykejern, lamper og lysekroner.²⁵³ På toppen av det hele var det tatt ut betydelig plass til en prolog av Ludvig Larsen, *Da lyset ble slått på i Gildeskål*. Deler av diktet legges ved for å vise hvordan stemningen var i kommunen som resultat av åpningen;

²⁴⁶ Mevik, 1989, s.92

²⁴⁷ Olsen, 1995, s.43

²⁴⁸ Olsen, 1995, s.90

²⁴⁹ Eilertsen, 1999, s.33

²⁵⁰ Mevik, 1989, s.92

²⁵¹ Horsdal, 1994, s.28-29

²⁵² Nordlandsposten (1950) Glede og fest i Gildeskål igår.

²⁵³ Nordlandsposten (1950) Nordlandsposten, 7.februar.

I havlys og mørke så lenge vi satt
vi ventet på lysere tider,
men i trengselens år gikk det håp i grav
dog lysnet det litt da omsider
(...)
Et hurra – for de menn der brakte saken i havn
Stor ære og takk vi dem skylder
For nå skinner lyset – er alle til gavn
Med fryd og med glede oss fyller.

Så strål da vårt lys langt i fremtiden hen,
Må det skinne for kommende slekter!
Å, la dem minnes de menn som bar lyssaken frem,
De sparte ei tid eller krefter!²⁵⁴

Selv om Gildeskål fikk strømmen allerede i februar måtte Beiarn måtte vente til april.²⁵⁵

4.2 Eierskap og styring

Eierskap og samarbeid

Sjøfossen Kraftlag AS ble opprettet, slik navnet forteller, som et aksjeselskap. I verken jubileumbøkene, avisartiklene eller arkivmaterialet er det å observere en diskusjon rundt valget av aksjeselskap som selskapsform. Som nevnt i kapittel 2 var det på stiftelsestidspunktet, på grunn av vassdragsreguleringsloven av 1917, flere gunstige fordeler med en kommunal modell. Kommunale elektrisitetsverk kunne helt eller delvis fritas konsesjonsavgift til staten, unngikk hjemfall og begrenset konsesjonstid hvis vannkraften ble brukt til å forsyne innbyggerne med kraft til lys, varme, gårder og småindustri. Dette var jo selve formålet med etableringen og senere en del av konsesjonsvilkårene.²⁵⁶ Det er mulig den regnskapsmessige skatteligningen som private kraftverk hadde var mer ønskelig enn den prosentvise skatteligningen for kommunale kraftverk.²⁵⁷ Mangelen på kapital, som en kommer til senere i kapitlet, var en gjenganger og kan ha vært den avgjørende faktoren. Nabokommunen Meløy hadde et kommunalt elektrisitetsverk, men deres valg var betydelig

²⁵⁴ Larsen (1950) Da strømmen ble slått på i Gildeskål.

²⁵⁵ Olsen, 1995, s.46

²⁵⁶ Thue, 2003, s.75-77

²⁵⁷ Thue, 2003, s.88-89

påvirket av Meløy kommunes elektrisitetsfond som kom etter etableringen i Glomfjord.²⁵⁸ Historikeren Leiv Nordstrand hevder derimot at staten ønsket A/S-modellen slik at kommunene ikke skulle stå økonomisk ansvarlig alene.²⁵⁹ Bankenes erfaringer fra kommuners gjeldsproblemer på 1920-tallet, etter vannkraftutbygging, på grunn av etterkrigs krisen underbygger Nordstrands teori.

Syv år etter oppstart av ordinær drift (1957) av kraftverket inngikk Sjøfossen, Salten Kraftsamband og Norsk Hydro et samarbeid om *I/S Sundsfjord Kraftlag* med henholdsvis 20%, 30% og 50% av aksjene. *I/S Sundsfjord Kraftlag* eide og driftet Sundsfjord kraftstasjon som lå i samme fjord som Sjøfossen.²⁶⁰ Det var to interessante momenter ved avtalen mellom partene. Partene fikk ta ut en årlig kvote kraft som stod i forhold til eierandelen, men desto viktigere var *I/S Sundsfjord* overtakelse av driften ved Sjøfossen kraftstasjon.²⁶¹ Hydro prøvde noen år senere å overta driften, men Sjøfossen Kraftlag var fast bestemt på å la *I/S Sundsfjord* beholde driften.²⁶² Sundsfjord kraftverk var mye større enn Sjøfossen og produserte betydelig mer. Sjøfossen kraftverk sin høyeste målte produksjon var litt i overkant av 25 GWh,²⁶³ mens Sundsfjord sin *laveste* produksjon var 415 GWh.²⁶⁴ På grunn av Sundsfjord kraftstasjon fikk sitt vann fra Sjøfossen kraftstasjons driftsvann, krevde leieavtalen mellom Sjøfossen og NVE at Sjøfossen skulle kompenseres for tapt kraftmengde.²⁶⁵ Sjøfossen sin eierandel i *I/S Sundsfjord Kraftlag* ble endret i 1963. Bakgrunnen var 2.byggetrinn av Sundsfjord som Sjøfossen Kraftlag ikke ønsket å delta i. Den nye eierfordelingen ble 60%, 30% og 10% til henholdsvis Hydro, SKS og Sjøfossen.²⁶⁶

Ved 1970-tallet skjedde det flere endringer for Sjøfossen. I 1970 inviterte NVE ved direktør Moe og fagsjef Vatten kommunene i Meløy, Rødøy, Lurøy, Træna, midt- og sør-Salten til et møte om rasjonalisering av sektoren.²⁶⁷ Vatten var sjef ved *Kontoret for alminnelige saker* ved Elektrisitetsdirektoratet i NVE, som hadde fått i oppgave fra Stortinget ”å finne frem til en hensiktsmessig og rasjonell organisasjon av elektrisitetsforsyningen”.²⁶⁸ Det ble etablert en komite for å arbeide med spørsmålet, Alfsenkomitéen, som utredet saken

²⁵⁸ Torsvik, 1988, s.12-21

²⁵⁹ Jacobsen, 2001, s.25

²⁶⁰ Olsen, 1997, s.27

²⁶¹ Jacobsen & Strand, 2003, s.72

²⁶² AiN, Sjøfossen DB L0002, 1963-1976

²⁶³ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

²⁶⁴ Olsen, 1997, s.125

²⁶⁵ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²⁶⁶ Jacobsen & Strand, 2003, s.73

²⁶⁷ Jacobsen & Strand, 2003, s.86-87

²⁶⁸ Skjold & Thue, 2007, s.286-287

og la frem et forslag til partene i slutten av 1974.²⁶⁹ Komiteen hadde utredet fem ulike alternativ og anbefalte ”integrasjon av engrossiden”.²⁷⁰ Sjøfossen Kraftlag hadde tidlig i prosessen vært kritisk til planene,²⁷¹ men styret aksepterte avtalen så lenge det anbefalte alternativet ble gjennomført.²⁷² En interessant forutsetning for og konsekvens av avtalen gjaldt Sundsfjorden kraftstasjon. Sjøfossen sin eierandel i Sundsfjord kraftstasjon ble brukt som kapital for å få delta i samarbeidet.²⁷³ Som en skal se senere, hadde dette en vesentlig betydning for gjeldsbyrden til Sjøfossen kraftlag.

Slik en så i kapittel 2 var 50-tallet storhets tiden for regionalisering og la grunnlaget for interregionaliseringen på 60-tallet, men likevel ble slikt samarbeid ikke innført i Salten før 70-tallet. NVE og Industridepartementet hadde prøvd å initiere frem et regionalt samarbeid i Salten på 50-tallet,²⁷⁴ men den bitre striden i regionen rundt Oldereid og Balmi forhindret samlingen til ett kraftverk og NVE gav opp forsøket.²⁷⁵ Ved inngangen av 70-tallet hadde forholdene roet seg,²⁷⁶ og NVE satte rasjonalisering på dagsorden igjen.²⁷⁷

Kort tid etter at partene inngikk samarbeidet i 1974 om integrasjon initierte NVE et arbeid for å få etablert et strømtariffsammeid mellom kraftverkene i Salten. Målet med samarbeidet var å skape like tariffinndelinger.²⁷⁸ I 1978 forhandlet Sjøfossen Kraftlag A/S frem en tilleggsavtale til leiekontrakten med NVE om forlenget bruk av eiendommen Sjøfossen kraftverk stod på. I tilleggsavtalen fikk kraftlaget fortsatt leie eiendommen såfremt reguleringskonsesjonen fortsatt var gitt, men hadde en makstid på 40 år.²⁷⁹

I 1987 fikk Sjøfossen fornyet drifts- og områdekonsesjon for Beiarn og Gildeskål med varighet til 2018.²⁸⁰

Aksjer

For å få en god innsikt i hvem som hadde eierskap og hvordan eierskapet fungerte blir det nødvendig å ta et nærmere blikk på aksjene i selskapet. I 1945 var det tegnet 1258 aksjer i

²⁶⁹ Jacobsen & Strand, 2003, s.87-91

²⁷⁰ Jacobsen, 2001, s.120

²⁷¹ Jacobsen & Strand, 2003, s.87

²⁷² AiN, Sjøfossen DB L0002, 1963-1976

²⁷³ Jacobsen & Strand, 2003, s.88

²⁷⁴ Ravnå, 2008, s.112

²⁷⁵ Jacobsen & Strand, 2003, s.56-57

²⁷⁶ Jacobsen & Strand, 2003, s.37

²⁷⁷ Ravnå, 2008, s.112

²⁷⁸ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

²⁷⁹ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²⁸⁰ Nordlands Framtid (1987) Konsesjonsforlengelse.

Gildeskål Kraftlag AS²⁸¹ og to år senere blir antall aksjer utvidet (på grunn av et behov for forhøyning av aksjekapitalen) med 756 aksjer.²⁸² Gjennom aksjeinnbydelsen kan en observere at dette var over 200 aksjer mer enn minimumskravet og over halvparten av den maksimale tilgjengelige aksjeutvidelsen.²⁸³ Ved sammenslåingen av Gildeskål Kraftlag AS og A/L Beiarn Kraftlag til et felles kraftlag ble antall aksjer utvidet med 100 stykker til Beiarn.²⁸⁴ Sammenlagt var dermed antall aksjer i selskapet 2014 stykker ved inngangen til 1950 og av disse eide Gildeskål kommune 776 stykker.²⁸⁵

Allerede i det første driftsåret oppstod det igjen nødvendighet for å utvide aksjekapitalen. I et brev til abonnentene fra P. Johnsen i 1950 informerte han om den økonomiske situasjonen og generalforsamlingens vedtak. På grunn av prisstigning hadde kostnadene ved regulering av Langvatnet blitt for store og selskapet ville ikke kunne gjennomføre arbeidet uten et tilskudd av kapital. Konsekvensen ved ufullført arbeid kunne bli strømrasjonering i vinteren 1950/1951. Kraftlaget hadde fått tildelt et lån fra Kommunalbanken på 300 000kr, men lånet var 53 000 kr for lite. Generalforsamlingen hadde vedtatt å utvide aksjekapitalen med 100 000 kr og å sende en forespørsel til alle som eide aksjer i selskapet, både Gildeskål kommune og privatpersoner, om å kjøpe flere aksjer for å kunne få tilstrekkelig kapital. Beiarn kommune og aksjonærer tilhørende der var utelatt fra oppfordringen på grunn av kostnader for linjeutbygging i deres kommune.²⁸⁶ I et nytt brev til abonnentene i 1951 om tilbakebetaling av strømgiften på grunn av strømutkoblingen den vinteren refererer Johnsen til et nytt vedtak i generalforsamlingen; Det hadde blitt bestemt at alle som mottok strøm fra kraftverket måtte være aksjonær i selskapet.²⁸⁷

I sakslisten til generalforsamlingen for 1954 er det oppført en sak om: ”Ny behandling av vedtak om utvidelse av aksjekapitalen”²⁸⁸, men både årsrapporten og protokollen er ikke å oppdrive. Dermed er det utfordrende å kunne fastslå hva vedtaket var og hvor mye eventuelt aksjekapitalen ble forhøyet av generalforsamlingen. Likevel kan en se fra selskapets vedtekter i 1959 at aksjekapitalen til selskapet var 463 000 kroner og at selskapet hadde 4633 aksjer.²⁸⁹ Hvor mye av økningen som var gjort i 1954 og hvor mye som kom gradvis i tidsperioden er usikkert, men antall aksjer fordoblet seg i perioden mellom 1950 og 1959.

²⁸¹ Olsen, 1995, s.34

²⁸² Olsen, 1995, s.42

²⁸³ Vedlegg 1, s.1

²⁸⁴ Olsen, 1995, s.26

²⁸⁵ Olsen, 1995, s.35

²⁸⁶ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

²⁸⁷ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

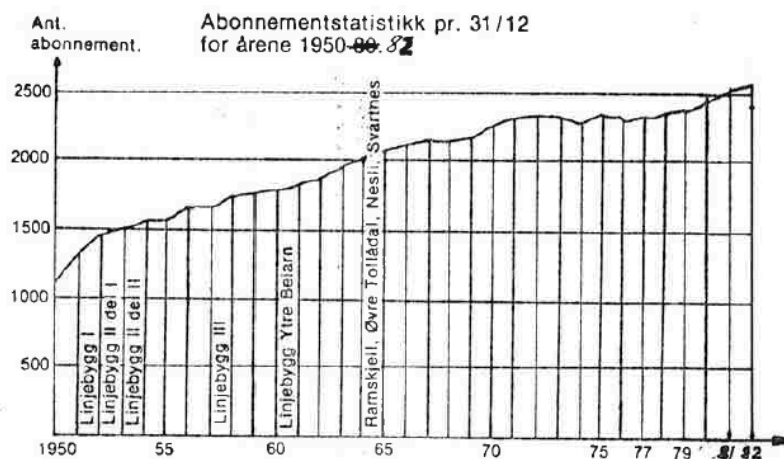
²⁸⁸ AiN, Sjøfossen DB L0001, Generalforsamlingen 1951-1979

²⁸⁹ AiN, Sjøfossen DB L0001, Generalforsamlingen 1951-1979

Ettersom en aksjeandel var påkrevd ved tegning av et abonnement i kraftlaget, er det hensiktsmessig å se på antall abonnenter i tidsperioden. I årsrapporten for 1983 er det på siste side inkludert to tabeller med utvikling over tid i antall abonnenter og produksjon ved kraftstasjonen. Her kan man se abonnentstatistikken:

Tabell 4 – Abonnementstatistikk for Sjøfossen kraftlag 1950-1982.²⁹⁰

I perioden mellom 1950 og 1959 var det en økning i antall abonnenter, men den var bare på ca. 600 stykker. Økningen i antall aksjer var i perioden var nærmere

2600 stykker. En mulig forklaring på den store aksjeandelen kan en finne i et brev til nye abonnenter ved Fleina, Fugløy og Fleinvær i 1956. Brevet omhandlet finansieringsproblemer for utbygging, men lovte å holde egenandelen på samme beløp som ved tidligere utbygginger. Avslutningsvis nevnes det kort at abonnentene som betalte egenandelen på 300 kr ville få aksjer tilsvarende beløpet.²⁹¹

Ordningen for abonnentene ved Fleina, Fugløy og Fleinvær kan begrunne en del av økningen i aksjeandeler, men det viktigste momentet er ikke at ordningen nevnes; det er hvordan det blir nevnt. Tidligere i brevet ble det nevnt av selskapet, at egenandelen skulle være lik ved tidligere utbygginger, og ettersom benevnelsen av ordningen om aksjeandeler i retur er så kort og lite utfyllende, er det ikke urimelig å tenke at dette ikke var en ny ordning. Det er sannsynlig en stor andel i økningen av aksjeandelen er på bakgrunn av en slik ordning i utbyggingen til kraftlaget.

I saksdokumenter fra formannskapet i Gildeskål på 70-tallet kommer det frem at Gildeskål hadde 1294 aksjer og Beiarn hadde 330 aksjer av totalt 4953 aksjer i selskapet. Dette var en økning for både Gildeskål og Beiarn kommune fra aksjeandelen ved 1950. Medlemmene av formannskapet deltok på generalforsamlingene og fikk fullmakt over en andel av aksjene på vegne av kommunen. Fordelingen var lik mellom medlemmene med unntak av ordføreren, som hadde noen flere aksjer, men dette er mest sannsynlig på grunn av

²⁹⁰ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

²⁹¹ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

forskjellen i antall aksjer ikke kunne fordeles likt mellom alle medlemmene i formannskapet. Antallet kommunale aksjer i selskapet viser at kommunene ikke hadde en automatisk majoritet, men bildet blir annerledes når en ser på oppmøte ved generalforsamlingene. Et eksempel er ved generalforsamlingen i 1978, da det var totalt 1715 stemmer og 1294 av dem var fra Gildeskål kommune sine aksjer, men dette var ikke den eneste gangen oppmøtet var slikt.²⁹² I praksis hadde Gildeskål alene flertall ved generalforsamlingene. En slik oppmøtetrend kan, mest sannsynlig, bety én av to ting. Enten var innbyggerne så fornøyde med strømtilførselen at de ikke så nødvendigheten av å delta på generalforsamlingene, eller så opplevde de avmakt til prosessene. Ettersom strømforsyningen var stabil, strømprisene var lave (se kapittel 4.3 Virksomhet og drift) og kritikk av kraftlaget i avisene er nesten ikke-eksisterende i perioden er sistnevnte alternativ usannsynlig.

Ved begynnelsen av 1986 påpekte styret et ønske om en kommunal aksjemajoritet i selskapet, og utredet spørsmålet til generalforsamlingen i juni. Der ble aksjekapitalen forhøyet med 210 000 kroner til et totalt beløp på 705 300 kroner og dermed totalt 7053 aksjer i selskapet.²⁹³ 1900 av de nye aksjene ble delt mellom Gildeskål og Beiarn kommune, mens de resterende 200 ble avsatt til de som bygget og bodde i konsesjonsområdet.²⁹⁴ Her er det verdt å påpeke at kommunen ikke hadde aksjemajoritet selv etter forhøyelsen. Etter forhøyelsen og fordelingen av de 1900 aksjene hadde kommunene tilsammen 3494 av 7053 aksjer i selskapet. Samtidig ble vedtektene endret og det ble lagt inn et krav om å være abonnent i Sjøfossen for å kunne kjøpe eller overta aksjer.²⁹⁵

Kraftfulle menn

I forarbeidet, byggingen, driften og styringen av et kraftverk i en periode på 76 år er det mange innbyggere som har vært involvert i prosjektet, men likevel er det noen gjengangere og bauta i arbeidet. Arne Nilsen-Nygaard var, slik en har sett, som faren sin aktiv i elektrisitetsspørsmålet. Arne Nilsen-Nygaard var medlem av den tredje elektrisitetskomiteen, men var ikke medlem i den fjerde som ble satt ned etter krigen. Han var likevel tilbake i elektrisitetsspørsmålet da han ble valgt som styremedlem til Gildeskål Kraftlag A/S sitt første styre i 1945.²⁹⁶ Han var medlem av styret i 32 år og i 14 av dem var han formann, da han

²⁹² AiN, Sjøfossen DB L0001, Generalforsamlingen 1951-1979

²⁹³ AiN, Sjøfossen DB L0001, Vedtekter og lover 1977 - 1986

²⁹⁴ Tollåli, 1986, Sjøfossen Kraftlag A/S utvider aksjekapitalen.

²⁹⁵ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

²⁹⁶ Olsen, 1995, s.37

overtok etter Peder Johnsen i 1962.²⁹⁷ Peder Johnsen var kanskje den viktigste mannen i Gildeskåls moderne historie. Johnsen var ordfører i Gildeskål både før og etter krigen, ligningssjef, kontorsjef og er regnet som kystriksveiens far,²⁹⁸ men for denne oppgaven er det mest vesentlige hans rolle som styreformann i Sjøfossen Kraftlag i 18 år²⁹⁹ frem til hans død i 1962.³⁰⁰

Arnvid Sandnes ble ansatt som driftsbestyrer 1948 og ble senere e-verkssjef. Sandnes var sjef i 38 år frem til 1986. Han ble ansett for å være en god og rettferdig sjef av sine medarbeidere. I perioden som sjef drev han ikke bare med administrativt arbeid, men var også ute i felten og strakk linjer.³⁰¹ Betydningen av hans arbeid kan ses i forrige kapittel i byggingen, men en skal også se det i neste underkapittel. I samme periode som Sandnes satt Sofus Steen fra Beiarn. Han satt i kraftlagets styre i nesten 40 år, fra 1948 til 1984, hvor han hadde vært styremedlem, nest- og formann.³⁰² I tillegg satt han i Sundsfjord Kraftlags styre i 14 år og var både ordfører og varaordfører i Beiarn. For hans arbeid for kommunen over lengre tid ble han tildelt Norges byforbunds og Norges Herredsforbunds høyeste hederstegn.³⁰³ I minneordene til Steen beskrev Osvald Tollåli han som et stykke grunnfjell og en bauta.³⁰⁴

I deres tid gikk kraftlaget og kraftstasjonen igjennom mange viktige milepæler. Blant disse milepælene er blant annet tildeling av konsesjonen, utbyggingen, driftsettelsen, linjeutbygging 1, 2, 3 og Ytre Beiarn, utbyggingen og etableringen av Sundsfjord Kraftverk.

4.3 Virksomhet og drift

Utbygginger

I perioden 1950-1955 ble det gjennomført store kraftlinjeprosjekter. Kraftproduksjonen tredoblet seg og antall abonnenter økte med ca. 500 stykker.³⁰⁵ Ved utgangen av 1955 var det satt opp 224 km høyspentlinjer, 213 km lavspentlinjer og 112 trafokiosker. Linje- og trafokioskutbyggingen fortsatte jevnt de neste tiårene, men var aldri i like stor takt som ved starten.³⁰⁶ I oktober 1953 var både linjen Grimstad-Fore og relaterte installasjoner ferdig slik

²⁹⁷ Olsen, 1995, s.97-98

²⁹⁸ Toftaker, 1993, s.24

²⁹⁹ Olsen, 1995, s.97

³⁰⁰ Storvik, 1995, s.42

³⁰¹ Olsen, 1995, s.43

³⁰² Olsen, 1995, s.97-98

³⁰³ O.T, 1981, 80 år, s.10, del 1.

³⁰⁴ Tollåli, O. (1986) Minneord Sofus Steen. *Nordlands Framtid*, 12.juni, s.10, del 1.

³⁰⁵ AiN, Sjøfossen DB L0001, Generalforsamlingen 1951-1979

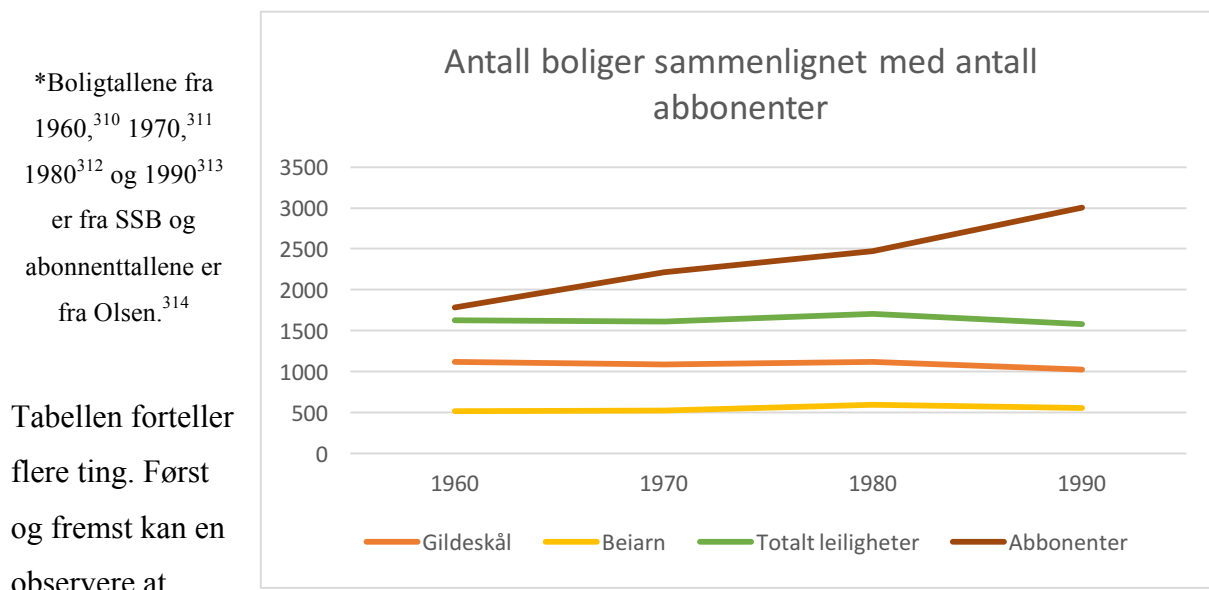
³⁰⁶ Olsen, 1997, s.96

at det oppstod samkjøring mellom Sjøfossen og Glomfjord.³⁰⁷ Før strømmen var skrudd på luftet Nordlandsposten idéen om at Bodø, med sin prekære forsynings situasjon, kunne få en del av den elektriske kraften, og konstaterte at det var strøm til overs.³⁰⁸ Derimot viser neste kapittel til utviklingen i strømforbruket og hvorfor idéen fra Nordlandsposten ikke ble gjennomført.

Abonnenter

I kapittel 4.2 viste Tabell 4 abonnentstatistikken i Sjøfossen Kraftlag AS i perioden 1950-1982. Det var en tydelig økning i abonnenter, men slik en så i kapittel 3 *Hovedtrekk ved utviklingen i Gildeskål 1900-2001* var det en kraftig befolkningsnedgang i perioden og Beiarn opplevde samme trend.³⁰⁹ Dette er mulig ettersom et abonnement er knyttet til en bolig, eiendom eller tjeneste og ikke til hver enkelt person. For å forstå utviklingen i abonnenter må en sammenligne med enheter som kan motta elektrisitet. Tabell 5 viser utviklingen i abonnenter sammenlignet med boliger i Gildeskål og Beiarn.

Tabell 5 – Boligutviklingen i Gildeskål og Beiarn sammenlignet med antall abonnenter i Sjøfossen Kraftlag AS i perioden 1960-1990.

antallet abonnenter i kraftlaget er større enn antallet boliger i kommunene i 1960 og forskjellen øker utover tiårene. Dette forteller, selv om en ikke kan vite om alle boliger var

³⁰⁷ Storvik, 1995, s.44-45

³⁰⁸ Nordlandsposten (1950) Kan Bodø få elektrisk kraft fra Sjøfossen? *Nordlandsposten*, 10.januar, s.1, del 1.

³⁰⁹ SSB, Beiarn 2001, s.1

³¹⁰ SSB, Beiarn 1960, s.7 & SSB, Gildeskål 1960, s.7

³¹¹ SSB, Beiarn 1970, s.20 & SSB, Gildeskål 1970, s.20

³¹² SSB, Beiarn 1980, s.27 & SSB, Gildeskål 1980, s.28

³¹³ SSB, Beiarn 1990, s.29 & SSB, Gildeskål 1990, s.29

³¹⁴ Olsen, 1996, s.96

tilkoblet elektrisitet, så er det andre aktører enn privatboliger som er abonnenter. Dette vil være næringslivet og offentlig sektor som utnytter elektrisiteten til sine arbeidsplasser og er neppe en overraskelse. En annen, og mer overaskende trend, er at antallet boliger øker i begge kommunene mellom 1960 og 1980 på tross av befolkningsnedgangen som er observert tidligere. Dette er mest sannsynlig en indikator på at den økte økonomiske velstanden i perioden gir flere mulighet til å bygge eget hus og/eller hytter. Et tredje moment er hvordan antallet abonnenter øker betraktelig selv ved boligreduksjonen mellom 1980 og 1990. Dette må antyde økt etablering i næringslivet og/eller utbygginger fra kommunen sin side.

Strømforsyning

Ved åpningen av kraftverket ble 3600 av 4900 mennesker i Gildeskål forsynt med elektrisitet.³¹⁵ Allerede i 1953, tre år etter kraftverket ble satt i drift, kom signaler om at kapasiteten var på vei til å bli overbelastet.³¹⁶ Det var flere grunner til det store strømforbruket i regionen, men utbyggingen og behovet ved saltpeterfabrikken i Glomfjord var en av de større årsakene.³¹⁷ I følge Vinjar blir denne tidsperioden, både innen norsk og internasjonal, elektrisitetshistorie omtalt som ”7.2%-perioden”, hvor strømforbruket fordoblet seg hvert tiende år på grunn av nye systemer og materiell både i industrien og i den private sfæren som opplevde en velstandsøkning.³¹⁸

I arkivmaterialet til Sjøfossen kan man finne et forhåndsutfyllt svar på klager om strømforsyningen i 1953. I svaret forklarer kraftlaget at strømforbruket er høyere enn det innmeldte behovet ved utbygging og at selskapet ikke hadde kapital til å forbedre situasjonen. Klagesvaret fortalte videre at klagen ikke kunne tas til følge og ba om at pengene skulle betales inn til konto likevel.³¹⁹ Behovet for en slik mal forteller at det var en kraftig økning i forbruket av strøm, og at det økte forbruket skapte vanskeligheter for å levere strømmen. En betydelig andel må ha klaget på den dårlige strømforsyningen for å gjøre en slik mal nødvendig, og man må anta at flere må ha nektet å betale regningene på grunn av den dårlige forsyningen. Situasjonen var åpenbart utfordrende, men ble i 1954 enda verre. Lite regn og stort forbruk det året tømte magasinene til kraftstasjonen. Det ble sendt ut brev til abonnentene som instruerte dem å redusere forbruket sitt til ”det absolutte minimum”.³²⁰

³¹⁵ Lofotposten (1950) 3600 Gildeskålinger får elektrisk lys og kraft idag.

³¹⁶ Jacobsen & Strand, 2003, s.72

³¹⁷ Olsen, 1995, s.18-19

³¹⁸ Vinjar, 1992, s.42-43

³¹⁹ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

³²⁰ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

Dette skapte et behov for å utvide kapasiteten til strømforsyningen, men kraftlaget hadde ikke tilstrekkelig kapital for å gjennomføre en større utbygging på egenhånd. Dermed måtte kraftlaget finne samarbeidspartnere til utbyggingen, noe som førte til etableringen av I/S Sundsfjord, som har vært presentert tidligere.³²¹

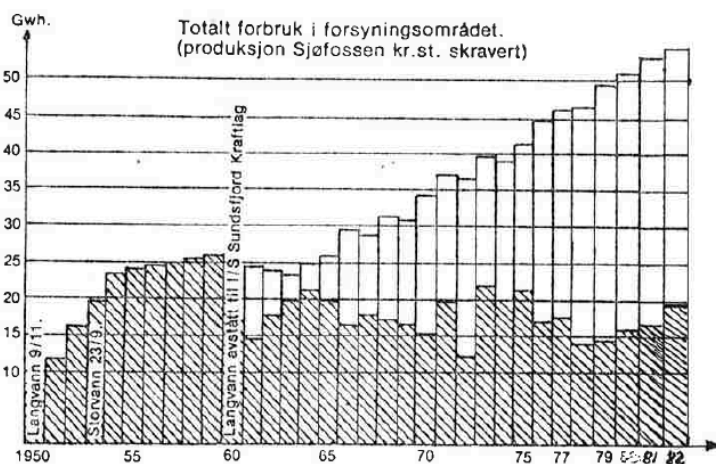
Forsyningsutfordringene blir enda mer interessante når en tar hensyn til områdene som stod uten elforsyning. I en møteprotokoll rundt flytting av kontoret i 1955 gis det innsyn i hvordan situasjonen med strømforsyning var. Styreformann og tidligere ordfører, Peder Johnsen, nevner i protokolltilførselen at kraftlaget har 1535 abonnenter og: "I området som ikke har fått elektrisk energi, er det i ytre Gildeskål 104 og i Beiarn 12 abonnenter".³²² Dermed hadde litt under 10% av tegnede abonnenter ikke tilgang på strøm. Dette er god innsikt, men gir ikke nødvendigvis det komplette bildet. Denne protokolltilførselen nevner bare de allerede tegnede abonnentene. Det kan ha vært innbyggere som ikke var abonnent på tidspunktet.

Et annet innblikk finner man i arkivet. I et svarbrev til NVE i 1963 rapporterte styret i Sjøfossen Kraftlag at det var flere områder som stod uten forsyning. Dette var Tollådal – Ramsgjell, Svartnes og Næsli i Beiarn, mens det i Gildeskål var Storåmoen og Saura.³²³ Dette er et noe overaskende svar fra kraftlaget. Saura var ikke nevnt i protokolltilførselen til Peder Johnsen åtte år tidligere og det er nært folkerike områder som Framnes, Nygård og Sandhornøya. Opplysningene fra svarbrevet blir bekreftet i årsmeldingen til kraftlaget i 1963, og det var satt opp et

finansieringsforslag for utbygge til områdene.³²⁴

Tabell 6 – Totalt forbruk i forsyningsområdet til Sjøfossen kraftlag 1950-1982³²⁵

En utfordring for kraftlaget var knyttet til det

økte strømforbruket som startet på 70-tallet. Her kan en se Tabell 6 som er fra årsrapporten i 1983 om forbruket i forsyningsområdet.

³²¹ Jacobsen & Strand (2003), s.72

³²² Olsen, 1995, s.50

³²³ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1963-1976

³²⁴ AiN, Sjøfossen DB L0021, Årsregnskap, 1961-1986

³²⁵ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljløselevering til vanlige abonnenter, 1949-1986

De nye skolene ved Sørarnøy³²⁶ og Sørfinnset³²⁷ måtte vente med å bli tatt i bruk på grunn av forsinkelser med strømtilknytningen. Beiarn opplevde lav strømtilførsel over lengre tid og enkelte bedrifter fryktet å gå konkurs.³²⁸ På grunn av trange økonomiske forhold var det for vanskelig for kraftlaget å utvide kapasiteten, oppgradere eksisterende linjer og forbedre dekningsgraden samtidig.³²⁹ Likevel var kraftlaget raskt på banen for å forsyne strøm der det var mulig, særlig når det var snakk om arbeidsplasser som kommunene ønsket.³³⁰

Her er det verdt å merke seg befolkningsstatistikken i perioden (se tabell 1). Mellom 1950 og 1980 ble befolkningen redusert med nesten 2000 innbyggere, men kraftforbruket ble femdoblet. Med en slik befolkningsnedgang og økt totale forbruk må forbruket per person ha økt kraftigere enn hva grafen tilsier. Hva denne kraften kan ha blitt brukt til vil bli sett nærmere på i neste kapittel.

Strømpriser og økonomi

Lave strømpriser var Sjøfossens Kraftlag sin rettesnor i styringen og driften av virksomheten. Kraftlaget reduserte strømprisene på 60-tallet for å tilrettelegge for at flere tok i bruk strøm til oppvarming i hjemmene sine.³³¹ Når prisene ble satt opp var det for å betale ned gjeld³³², lønns-, pris- og skatteøkningen³³³, eller for å vedlikeholde linjene, og ble derfor i starten forhøyet med flere års mellomrom. Når det da ble behov for opptak av lån oppstod det et anspent forhold med NVE, som ønsket et mer robust selskap, mens kraftlaget ønsket å holde prisene nede.³³⁴

På 80-tallet oppstod det flere utfordringer for Sjøfossen Kraftlag. En av disse utfordringene var knyttet til lave strømpriser. I 1980 fikk selskapet avslag fra Forbruker- og Administrasjonsdepartementet om en ekstraordinær forhøyning av strømtariffen. Bakgrunnen for ønsket var nødvendigheten for kapital for å oppgradere og utbedre strømmettet. Ved mangel på egenkapital ønsket selskapet å søke statsstøtte og lån fra Kommunalbanken, men fikk avslag på grunn av for lave strømpriser. I årene etterpå økte selskapet strømprisene gradvis, men NVE påpekte flere ganger at det var for lave priser for å kunne oppnå lån eller

³²⁶ Tvenning (1980) Ennå ikke strøm til nyskolen på Sørarnøy. *Nordlandsposten*, 30.januar, s.2, del 2.

³²⁷ Tvenning (1981) Uvisst når Sørfinnset skole kommer igang. *Nordlandsposten*, 21.september, s.2, del 2.

³²⁸ Grenersen, A. (1982) Bedrift må innstille? & "Vi arbeider med saken". *Nordlandsposten*, 11.januar, s.8, del 1 og 2

³²⁹ Grenersen, A. (1982) Salten Kraftsamband løser problemene?

³³⁰ Tollåli, O. (1982) Bodømann knuser grus i Beiarn.

³³¹ Nordlands Framtid (1964) Sjøfossen kraftlag reduserer strømpris.

³³² Nordlands Framtid (1962) Sjøfossen kraftlag har en anstrengt økonomi.

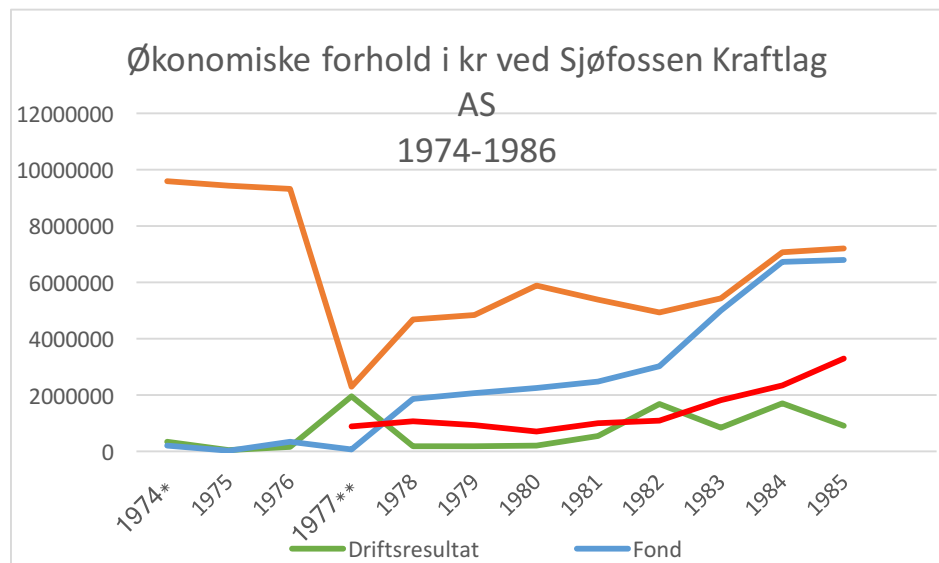
³³³ AiN, Sjøfossen DB L0002, Styret 1964-1984

³³⁴ Nordlands Framtid (1972) Sjøfossen bebuder høyere strøm-ris.

statsstøtte.³³⁵ Behovet for økte strømpriser ble forsterket da Beiarn og Gildeskål kommune gjennomførte ny takstvurdering av kraftverket og taksten steg betraktelig.³³⁶ Bakgrunnen for ny takstvurdering var at den forrige takseringen var gjort nesten 20 år tidligere og anbefalingen var hvert femte år. Motivet for den nye takseringen var mest sannsynlig kommunens ønske om økte midler og med skatteloven fra 1975 som tillot herredskommunene å skrive ut eiendomsskatt var dette en betydelig inntektskilde som kommunen ønsket. I følge konsultentselskapet som gjorde takseringen ville det bety flere hundre tusen kroner i økte inntekter for Gildeskål.³³⁷

Tabell 7 – Økonomiske forhold i Sjøfossen Kraftlag AS i kr for perioden 1974-1986.³³⁸

*To forskjellige årsrapporter for 1974 med ulike tall er arkivert ved Arkiv i Nordland. Ingen av årsrapportene forteller hvilken som er korrekt, men forskjellen er minimal.
 **SKS overtar eierskap og forpliktelser knyttet til I/S Sundsfjord Kraftlag fra Sjøfossen Kraftlag AS etter samarbeidsavtalen.

Når en nå skal

observere de økonomiske forholdene ved kraftlaget må en ha i bakhodet de hendelser, trender og situasjoner som har vært presentert i tidligere delkapitler. På grunn av store perioder uten arkivert årsregnskap eller årsmeldinger før 1974 begynner grafen der. I 1975 overtok SKS Sjøfossen kraftlags eierandel og forpliktelser til I/S Sundsfjord. I årsrapporten for 1977, på grunn av en sen underskrift og dermed en forflytning av hvilket regnskapsår som skulle bokføres, ble effekten av engrossavtalen med SKS synlig i regnskapet. Sjøfossen fikk redusert gjelden med ca. 6 millioner kroner og delte opp resterende gjeld i langsiktig og kortsiktig gjeld. Det store driftsresultatet på grunn av inntekter fra avtalen med SKS ble bokført som fond.

Likevel øker gjelden etter 1977, og dette henger sammen med NVE sin tidligere forespørsel om økte priser for å la Sjøfossen få tilgang på lån. Driftsresultatene er stabilt lave

³³⁵ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter 1949-1986

³³⁶ Nordlandsposten (1983) Sjøfossen takset til 30 mill. kroner. *Nordlandsposten*, 13. desember, s.9, del 2

³³⁷ Kvitnes, Ø. (1982) Gildeskål kan få mer kraft-inntekter.

³³⁸ AiN, Sjøfossen DB L0021, Årsregnskap, 1961-1986

fra '78 til '81 og er et tegn på kraftlagets motvillighet til å øke strømprisen. De går likevel motvillig med på dette på starten av 80-tallet. Deretter ble strømprisen økt med ca. 4 øre pr kWh hvert andre år, basert på husholdningstariffen.³³⁹

4.4 Tiden etter kraftliberalismen

Etter energiloven av 1991 opplevde Sjøfossen Kraftlag AS flere store endringer. I 1991 flyttet de inn i nye lokaler på Inndyr³⁴⁰, i 1993 endret selskapet navnet til Sjøfossen Energi AS³⁴¹ og ved innføringen av kraftverkskattereformen av 1997 tapte Beiarn og Gildeskål flere millioner kroner.³⁴² Det var likevel på kultur- og organisasjonsdelen av selskapet de største endringene fant sted. For å redusere kostnadene i selskapet ba Sjøfossen Energi AS NVE om å få stoppe levering til Kvarsvik, Kvarsnes, Telnes, Femris, Fleina og Nordfugløy ettersom de gav for lav avkastning.³⁴³ Dette møtte stor protest,³⁴⁴ men ble godkjent av NVE.³⁴⁵ For å forhindre hjemfall av Sundsfjord kraftverk måtte det offentlige eie 2/3 av I/S Sundsfjord Kraftlag.³⁴⁶ Gildeskål og Beiarn økte sin eierandel av Sjøfossen Energi AS til to tredjedeler gjennom emisjon,³⁴⁷ men emisjon var upopulært³⁴⁸ og skapte nasjonal oppmerksomhet.³⁴⁹ 5.mars 2013 solgte Beiarn og Gildeskål sine aksjer i Sjøfossen Energi AS til Salten Kraftsamband for henholdsvis 201 og 340 millioner.³⁵⁰ Begrunnelsen for salget var ønsket fra selskapet sin side om videre utbygging, men kommunene hadde ikke kapital til å støtte slike planer. Beiarn og Gildeskål valgte derfor SKS, et kraftkonsern med majoritet av det offentlige gjennom Bodø, Fauske og Nordland kommuner/fylkeskommune³⁵¹ til å ta over selskapet.³⁵²

Energiloven av 1991 markerte på flere måter et brudd på for selskapet. Navnet, eierformen, formålet og holdningen ovenfor innbyggerne ble endret. Tiden etter energiloven inneholder mange forandringer og hendelser som er et produkt av kraftliberaliseringen. Denne perioden er svært interessant og fortjener sin egen oppgave.

³³⁹ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljleering til vanlige abonnenter 1949-1986

³⁴⁰ Lekanger, G. (1991) Sjøfossen inn i nye lokaler.

³⁴¹ Nordlandsposten (1993) Navneendring.

³⁴² Dybwad, Y. (1995) Kraftsjokk.

³⁴³ Votvik, J. (1996) Vil mørkelegge 6 hyttegrender.

³⁴⁴ Oddvik, V. (1996) Hett om Sjøfossen. Nordlands Framtid,

³⁴⁵ Oddvik, V. (1997) NVE-ja til Sjøfossen. Nordlands Framtid,.

³⁴⁶ Jystad, P. T. (1997) Gildeskål kan miste 300 mill.

³⁴⁷ Karlsen, J. G. (1997) Sjøfossen Energi AS og endringer av eierstruktur.

³⁴⁸ Nilsen, G. B. (1998) Rasende eiere i Sjøfossen Energi.

³⁴⁹ Nilsen, G. B. (1997) Enker tapte 16 mill. på emisjon.

³⁵⁰ Mikkelsen, G. (19.03.13) Gildeskål og Beiarn kommuner selger sine aksjer i Sjøfossen Energi AS.

³⁵¹ SKS (u.å.) Om oss.

³⁵² Muntlig intervju med Ordfører Monika Sande i Beiarn

5.0 Ringvirkninger

Frem til nå har det vært fokusert i hovedsak om vannkraftshistorien, Gildeskål kommune sin utvikling og historien til Sjøfossen. Denne oppgaven skal også undersøke betydningen og ringvirkningen av kraftlaget. Undersøkelse av ringvirkninger eller effekt av et objekt har flere utfordringer ved seg som det må tas høyde for. Kan en være sikker på at endringene er på et resultat av objektet, eller kan forandringene være påvirket av andre faktorer? Noen ringvirkninger kan være umulige å tallfeste, og dermed være vanskelig å spore. For eksempel, tryggheten og forbedringen av livskvaliteten som kan oppstå ved en stabil strømkilde.

Arbeid og næringsliv

Antallet arbeidsplasser som Sjøfossen produserte var relativt stabil gjennom perioden og var vanligvis i underkant av 20 ansatte, fordelt på to kommuner.³⁵³ Sammenlignet med den totale yrkesaktive befolkningen i kommunen, slik en så i kapittel 3, var andelen ansatte i selskapet lav og bestod bare for ca. 1% av antallet yrkesaktive. På tross av det lave antallet ansatte ble Sjøfossen sin tilstedeværelse, hvertfall i Beiarn, omtalt som en betydelig arbeidsgiver.³⁵⁴ I perioden som fulgte ferdigstillingen av kraftverket var det en reduksjon i antallet yrkesaktive i primærnæringen, mens sekundærnæringen forholder seg relativt stabil. Derimot er det en økning i antall yrkesaktive i tjenesteytingen. Dette er som nevnt tidligere (se kapittel 3) i tråd med den nasjonale utviklingen og påvirkningen av Utbyggingsfondet for Nord-Norge.

Det kan spores nyetableringer på bakgrunn av Sjøfossen. I 1951 kunne styreformann Peder Johnsen informere om, på bakgrunn av et kraftoverskudd, planer om en etablering av klippfisktørkeri på Inndyr.³⁵⁵ Inndyr Fiskeindustri stod ferdig i 1954 takket være utbyggingsfondet³⁵⁶ og sysselsatte 25 personer.³⁵⁷ Uavhengig av Utbyggingsfondets lånegaranti må derimot påpekes at en så eksplisitt ringvirkning er sjeldent og må vurderes som et unntak. Etableringer og arbeidsplasser som kom av strømforsyningen er ikke garantert å påpeke strømmens betydning i media, men det er mer sannsynlig at strømforsyningen fort ble ansett som et 'hverdagsfaktum', slik holdningene endret seg i Bodø,³⁵⁸ og dermed ikke nevnt som begrunnelsen for etableringen. Et eksempel på dette kan være etableringen av en fabrikk på Sør-Arnøy, som fremstilte badesvamper og vaskebørster, hvor elektrisitet ikke er

³⁵³ Olsen, 1995, s.96

³⁵⁴ Nordlandsposten (1988) Kraftledningsnett i Gråttådalen utbedret.

³⁵⁵ Lofotposten (1951) Gildeskål får sving på sakene.

³⁵⁶ Nordlands Framtid (1953) Nord-Norgeplanen begynner å virke.

³⁵⁷ Nordlands Framtid (1954) Full drift ved Inndyr Fiskeindustri.

³⁵⁸ Ravnå, 2008, s.87-90

nevnt som en årsak.³⁵⁹ Det er mulig fabrikken ikke behøvde strøm, men med valget av ordet 'fabrikk' kan det argumenteres dette var en bedrift som behøvde elektrisitet i sitt virke.

Sjøfossen sin betydning for næringslivet er derimot større i regi av produktet og tilretteleggingen de leverte. Ordføreren i Beiarn, dog utenfor vårt fokusområde, forklarte til Lofotposten hvordan strømforsyningen ville påvirke næringslivet i kommunen:

Hvor man nå har kostbare oljemotorer som kraftkilde vil elektrisiteten gi større lønnsomhet og muligheter for utvidelse. En kalkmølle på Einan gård, hvor det produseres jordbrukskalk, skal således gå til anskaffelse av et moderne sikteanlegg, slik at en også kan produsere kalk til fôr. Videre er det planlagt å bygge anlegg av nye snekkerifabrikker, og flere sagbruk har allerede ordnet seg med elektrisitet. Båtbyggingsindustrien, som er en gammel og hevdunnen husflid i Beiarn, har lenge ligget nede. Nå synes imidlertid interessen for denne industri stigende, og også her vil kraftoverføringene gi nye muligheter.³⁶⁰

Innføringen av elektrisiteten gav altså flere positive ringvirkninger for de allerede eksisterende bedriftene som tok i bruk den nye teknologien. Få år senere var elektrisiteten så viktig at ved dårlig eller ingen strømforbindelse slet både næringslivet³⁶¹ og viktige samfunnsaktører, som skoler.³⁶² Andre aktører i næringslivet nøyt også godt av utbyggingen. Mye av materialet var kjøpt og transportert fra Oslo, men det lokale næringslivet hadde deltatt i byggingen av kraftverket og oppsettingen av master.³⁶³

En annen ringvirkning er Sjøfossen sin involvering og ansvar for utbyggelsen av sin mye større nabo, Sundsfjord Kraftverk. Styret i Sjøfossen var oppmerksomme på strømforbruket og var pådrivere ovenfor, blant annet, SKS og Norsk Hydro for en utbygging av Sundsfjord.³⁶⁴ Kraftverket forsynte både befolkningen og Glomfjord Saltpeterfabrikk med elektrisitet. Betydningen av å være initiativtaker til Nordlands åttende største kraftverk er ikke å kimse av.³⁶⁵ Det er interessant å tenke hvordan situasjonen hadde vært for Sjøfossen om de ikke solgte seg ut i bytte mot inngang til SKS sitt engrossamarbeid eller hadde ventet ettersom Sundsfjorden er, produksjonsmessig, SKS sitt største kraftverk.³⁶⁶ Det må ha vært betydelige

³⁵⁹ Fremover (1954) Ny bedrift i Gildeskål. *Fremover*, 15. desember, s.4, del 1.

³⁶⁰ Lofotposten (1950) Beiarn får elektrisk kraft til påske. *Lofotposten*, 5. april, s.9, del 2.

³⁶¹ Grenersen, A. (1982) Bedrift må innstille? & "Vi arbeider med saken". *Nordlandsposten*, 11. januar, s.8, del 1 og 2

³⁶² Nordlands Framtid (1989) Stengte skoler. *Nordlands Framtid*, 31. januar, s.7, del 2.

³⁶³ Nordlandsposten (1950) Glede og fest i Gildeskål igår. *Nordlandsposten*, 4. februar 1950, s.1 og 4.

³⁶⁴ Olsen, 1995, s.57

³⁶⁵ NVE, Vannkraftbase

³⁶⁶ SKS, Sundsfjord Kraftstasjon

verdier i kraftverket og kraften det produserte, men verdien ville økt betraktelig mer etter energiloven av 1991. Verdien av engrossamarbeidet fra inngåelsen av avtalen versus salgsprisen da eller senere er vanskelig å kalkulere, men hadde vært et interessant moment å lese.

Befolkning

Etter en slik investering som Sjøfossen Kraftverk var, ville det ikke vært urimelig å tro det ville føre til økt bosetting. Vedtaket fra staten om utbygging, forsyning av strøm og etableringen av nye arbeidsplasser var omtalt som en ny æra for Gildeskål.³⁶⁷ Likevel sank befolkningen med 27% i løpet av 20 år og den nedgående trenden, slik en kan se i befolkningsutviklingen i kapittel 3, begynte rett etter ferdigstillelsen av kraftverket. Kommunene som hadde høyere befolkningsnedgang i perioden var Evenes, Ballangen, Vega, Leirfjord og Dønna.³⁶⁸ Dette er kommuner med ulik historie, geografi og befolkningstall.³⁶⁹ Ballangen, som var den største kommunen av de fem, fikk elektrisitet i 1921³⁷⁰, mens Dønna som var minst fikk elektrisitet i 1955.³⁷¹ Evenes, Vega og Leirfjord fikk elektrisitet i henholdsvis 1954,³⁷² 1955,³⁷³ og 1939.³⁷⁴ Fra tallmaterialet kan en argumentere for at hverken kommunens størrelse eller tidspunktet for elektrifisering var avgjørende for å forhindre fraflytting, men geografien i form av nærhet til sentrum som Mosjøen, Rana, Bodø, Meløy og Narvik spilte størst rolle.³⁷⁵

Hovedoppgaven til Sjøfossen var å forsyne innbyggerne i Gildeskål og Beiarn med elektrisitet.³⁷⁶ Slik man har sett i tidligere kapittel var dette en oppgave Sjøfossen oppfylte raskt. Tilgang på elektrisitet gav mulighet for stabilt lys som var viktig i de mørke vintermånedene. Hvor viktig dette var kan være utfordrende å formidle, men Lofotpostens korrespondent skriver: ”Jubelen blant de vel 5000 mennesker som i første omgang får nytte av kraftverket er så stor at bare de som stadig har vært henvist til petroleumslamper og taglys i mørketiden, forstår det.”³⁷⁷ Elektrisiteten gav ikke bare lys, men gav også mulighet til å ta i bruk teknologiske nyvinninger som varmeovner, vaskemaskiner, støvsugere og kjøleskap som

³⁶⁷ Nordlandsposten (1947) Kraften fra Sjøfossen vil skape en ny æra i Gildeskål.

³⁶⁸ Rinde, 2015, s.275

³⁶⁹ SSB, folketelling 1960, s.24-25

³⁷⁰ Pettersen, 1992, s.393

³⁷¹ Coldevin, 1980, s.364-365

³⁷² Oxem, 1987, s.52-53

³⁷³ Wika, 1968, s.s.404-405

³⁷⁴ Halse, 1971, s.54-55

³⁷⁵ Rinde, 2015, s.257

³⁷⁶ Olsen, 1995, s.41

³⁷⁷ Lofotposten (1950) 3600 Gildeskålinger får elektrisk lys og kraft idag.

ble mer tilgjengelig utover 60- og 70-tallet.³⁷⁸ Folketellingene for Gildeskål i 1960 og 1970 oppgir ikke varmekilde som et datasett, men det gjør folketellingen for 1980. Der oppgis det at elektriske ovner er viktigste varmekilde for 232 husstander, som er bare noen få mindre enn ovner for fast brensel. I tillegg er elektriske ovner oppført som likeverdig varmekilde i 332 husstander.³⁷⁹ Dessverre opplyser ingen av folketellingene om hvor mange av husstandene har/ikke har tilgang på strøm eller har/ikke har elektrisk lys i boligene. Det som derimot er kjent er at elektrisitet ble brukt til oppvarming i Gildeskål senest i 1960 ettersom, på grunn av et regnfattig år, ble innført et forbud mot bruk av elektrisitet til oppvarming.³⁸⁰

Kommunen

I 1986 var konsesjonsavgiften til Gildeskål kommune 7 kr pr. hk.³⁸¹ Når økningen fra 1 kr i 1949 fant sted er uvisst, men i 1983 vedtok Stortinget en indeksjustert prisregulering av konsesjonsavgiften for eldre konsesjoner.³⁸² Eldre konsesjoner, i denne sammenhengen, omhandler konsesjoner gitt før lovendringen i 1959 som introduserte muligheten for justering av satsen.³⁸³ Endringen i 1983 var pålagt alle kraftverk i sektoren, men før denne endringen det var ingen hinder for en frivillig justering³⁸⁴ og flere selskaper hadde gjort dette.³⁸⁵ Om Sjøfossen frivillig endret satsen før lovendringen eller ble påført endringen i 1983 blir derfor problematisk å fastsette. Det er ikke umulig at kraftlaget inngikk en frivillig avtale med kommunen om å øke konsesjonsavgiften, men ettersom det kunne påvirket abonnentene og kraftlaget måtte tilnærmet tvinges til å øke strømprisene virker dette tvilsomt. På den andre siden økte kommunen formueskatten betydelig for kraftverket i 1983 slik at hensynet til abonnentene kan ikke ha vært altoppslukende.

Tidligere har man konstatert at kraftlagets statlige konsesjonsavgift var satt til på 0,10 kr pr 1 naturlig hestekraft som ble økt.³⁸⁶ Kraftlagets regnskap fra 1966 forteller at kraftlaget betalte staten 1105,50 kr.³⁸⁷ Fra disse tallene kan man argumentere for at økningen var 11 055 hestekrefter. Dette tilsier igjen at den kommunale konsesjonsavgiften i 1983 til Gildeskål skal være minst 77 385 kr.

³⁷⁸ Rinde, 2015, s.269

³⁷⁹ SSB, Gildeskål 1980, s.27

³⁸⁰ AiN, Sjøfossen DB L0027, Detaljlevering til vanlige abonnenter 1949-1986

³⁸¹ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

³⁸² Thue, 2003, s.154-157

³⁸³ Thue, 2003, s.140-141

³⁸⁴ Thue, 2003, s.107

³⁸⁵ Thue, 2003, s.151

³⁸⁶ AiN, Sjøfossen DB L0002, 1964-1986

³⁸⁷ AiN, Sjøfossen DB L0021, Årsregnskap, 1961-1986

6.0 Oppsummering

I denne delen av oppgaven vil det bli sett på funnene som ble gjort i oppgaven som kan svare på problemstillingen: *Hva er historien til Sjøfossen kraftverk i Gildeskål fra de første initiativ i 1915 fram til 1991 og hva var hovedtrekkene av kraftverkets ringvirkninger for lokalsamfunnet?*

Formålet med oppgaven var å undersøke historien til kraftverket og ringvirkningene som kom ut av det. For å kunne analysere og forstå lokale hendelser var det nødvendig å kartlegge historien til moderne vannkraft og utviklingen i Gildeskål over ett århundre for å ha en kontekst å arbeide ut i fra. Funnene som ble gjort i disse kapitlene forteller om en kommune som opplevde stor tilbakegang i befolkning på tross av samferdsels- og vannkraftutbygging.

Gjennom oppgaven har en observert et langvarig engasjement fra Gildeskål kommune og dets innbyggere for tilgang på elektrisitet. Innbyggerens bidrag til aksjekapital og egenandel var avgjørende for å få etablert kraftverket og bygget kraftlinjene. Til gjengjeld fikk de et kraftlag som vegret seg mot å øke strømprisen, gav like forutsetninger og kostnader for tilgangen til elektrisiteten. Kraftverket var i konstant forandring på grunn av indre og ytre faktorer. Indre faktorer som behovet for store linjeutbygginger for å forsyne alle innbyggerne med strøm, aksjeutvidelser, initiativ og deltakelse i etableringen av Sundsfjord kraftverk, et økt antall abonnenter og strømforbruk. Ytre faktorer som statlige vilkår, endrede lovgivninger, press fra NVE om regionalt samarbeid og krav om økte strømpriser.

Den viktigste ringvirkningen av kraftverket var innbyggernes tilgang på elektrisitet. Muligheten til å kunne skru lysbryteren og få lys i huset i stedet for å tenne parafinlamper som måtte bæres rundt, varme fra elektriske panelovner i stedet for å fyre ved og tryggheten lyset og varmen ga under kalde og mørke vintermånedene hadde stor betydning for hverdagen til enkeltmenneskene og kan ikke tallfestes. Tilgangen til strøm betydde også varme i husene og, når økonomien og velstanden økte, gav den mulighet til å ta teknologiske nyvinninger som kjøleskap, oppvask- og vaskemaskin i bruk. Dette hadde ikke vært mulig dersom kraftverket ikke ble etablert.

Sjøfossen ble en viktig arbeidsplass i tilknytning til selve byggingen av kraftverket selv om de ikke var ansatt gjennom selve selskapet, men kraftlaget hadde i underkant av 20 ansatte i ettertid. For de enkeltmenneskene betydde det en god og stabil inntekt. Tilgangen på elektrisitet gav ringvirkninger for arbeidsplassene og næringslivet i kommunen. Eksisterende

bedrifter kunne ta elektrisiteten i bruk og effektivisere driften eller redusere kostnadene i sin virksomhet. Etableringen av kraftverket førte også direkte til nye arbeidsplasser gjennom Inndyr Fiskeindustri, men det er ellers få etableringer å spore som en direkte konsekvens av tilgangen på elektrisitet. Det er derimot ikke utelukket at etableringer forekom av tilgangen til elektrisitet. Ettersom strøm fort ble ansett for å være en selvfølgelighet ville nye etableringer ikke bli sett i sammenheng med tilgangen på strøm selv om det kanskje var en forutsetning.

Kommunen opplevde økte inntekter ved etableringen av kraftverket. Det fikk de igjennom kommunal konsesjonsavgift, eiendomsskatt etter skattereformen av 1975, formueskatt og eierandel. Det har dog vært utfordrende å tallfeste de økonomiske ringvirkningene for Gildeskål kommune i arkivmateriale, avisene og litteraturen.

Det som derimot er kjent er at Beiarn kommune opplevde store inntekter etter skattereformen av 1975 da kommunene fikk mulighet til å skrive ut eiendomsskatt på kraftverk og annet bygningsmasse, som kraftlinjer. Ved fjerningen av kommunens inntekter gjennom inntekts- og formueskatten av kraftverkene ved kraftverkskattereformen av 1997 tapte Beiarn 4 av 10 millioner. Ut fra denne kunnskapen kan en, ettersom selve kraftverket lå i Gildeskål, anta at Gildeskål sine kommunale inntekter var mer enn 10 millioner kroner årlig. Dette er en betydelig sum midler for en kommune som den kan bruke på skoler, omsorg og andre kommunale tjenester.

Gjennom kapitlene 2.4 og 4.4 ble forskjellen og bruddet energiloven av 1991 betød nasjonalt og lokalt for Sjøfossen tydeliggjort. Formålet til kraftverket endret seg betydelig og det ble tydelig gjennom prosessen med å utvide den offentlige eierandelen og frakoplingen av øyene i Gildeskål. Det kan argumenteres at Energiloven av 1991 betydde slutten for Sjøfossen kraftlag. Navnet til selskapet og holdningen ovenfor innbyggerne ble i vesentlig grad endret.

Historien til Sjøfossen Kraftverk er en fortelling om en kommune og dets innbyggere som gikk sammen for å sikre seg strøm. Målet var ikke rikdom eller arbeidsplasser, men en bedre hverdag med varme og lys om vinteren. Det vil være få bedre måter å avslutte denne oppgaven enn med avslutningen til Ludvig Larsen sin prolog til åpningen av kraftverket i 1950:

Så strål da vårt lys langt i fremtiden hen,
Må det skinne for kommende slekter!
Å, la dem minnes de menn som bar lyssaken frem,
De sparte ei tid eller krefter!

Litteraturliste

Aanensen, T & Holstad, M (2018) *Tilgang og anvendelse av elektrisitet i perioden 1993-2017*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå

Aksnes, K. (27.02.18) Verdensbilde. [Internett]. Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/verdensbilde>> [Lest 05.05.19]

Andresen et al. (2014) *Å gripe fortida*. Oslo: Det norske samlaget

Bergens Tidende (19.05.18) Protesterte mot Acer: -Nå ligger arvesølvet vårt på forhandlingsbordet [Internett], *Bergens Tidene*. Tilgjengelig fra: <<https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/VRemn3/Protesterte-mot-Acer--Na-ligger-arvesolvet-vart-pa-forhandlingsbordet>> [Lest 20.01.19]

BI.no (u. å.) *Fagprofil Lars Thue* [Internett]. Handelshøyskolen BI. Tilgjengelig fra: <<https://www.bi.no/om-bi/ansatte/institutt-for-rettsvitenskap-og-styring/lars-thue/>> [Lest 04.05.19].

Brandal, T. (2015) *Kraften : Røldal-Suldal Kraft gjennom 50 år : 1965-2015*. Sand: Ryfylkemuseet.

Bøe, J. B. & Knutsen, K. (2013) *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget

Coldevin, A. (1980) *Dønna bygdehistorie*. Dønna: Dønna Kommune.

Eilertsen, O. (1999) Et sommerminne. I: *Gildeskålboka 19*. Gildeskål: Gildeskålboka, s.32-33

EnergiFakta Norge (03.04.17) *Skattlegging av kraftsektoren*. [Internett], EnergiFakta Norge. Tilgjengelig fra: <<https://energifaktanorge.no/regulering-av-energisektoren/skattlegging-av-kraftsektoren/>> [Lest 07.05.19]

Eriksen, L. H. (20.02.18) *Talje*. [Internett], Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/talje>> [Lest 05.05.19]

Fossen, H. (28.08.17) *Molybdenitt*. [Internett], Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/molybdenitt>> [Lest 05.05.19]

Halse, K. (1971) *Lys og kraft på Helgeland : 1946-1971*. Mosjøen: Helgeland Kraftlag.

Haarstad, K. (1980) Hva lokalhistorie er. *heimen: Landslaget for bygde- og byhistorie*. XVIII (5), s.318-322

Hodne, F. & Grytten, O. H. (2002) *Norsk økonomi i det 20. Århundre*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Horsdal, O. (1994) Elektrikerne kommer. I: *Gildeskålboka 14*. Gildeskål: Gildeskålboka, s.25-32

Jacobsen, B.B. (2001) *Lyskraft og Livskraft – AS Rødøy-Lurøy Kraftverk gjennom 50 år*. Tjongsfjorden: Rødøy-Lurøy Kraftverk.

Jacobsen, B.B. & Strand, I. (2003) *Kraft og politikk – i lys av Salten Kraftsamband*. Bodø: Odds Interbok AS.

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Kallenberg, R. (2013) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.

Kjeldstadli, K. (1994) *Et splittet samfunn*. Knut Helle (.red) Oslo: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard)

Kjærnes, P (22.02.16) *Gildeskål Kommune – Faktainformasjon* [Internett]. Inndyr, Gildeskål Kommune. Tilgjengelig fra: <<https://www.gildeskal.kommune.no/fakta.263913.no.html>> [Lest 11.03.19].

Larsen, L.P.H. (2012) *Fett- og Oljeforsyningen under 1. verdenskrig – En analyse av statens reguleringer og Statens Fettdirektorat*. Masteroppgave. NTNU. Hentet fra:
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/243049/536252_FULLTEXT01.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Lest 21.03.19].

Melve, L. (2010) *Historie : Historieskriving frå antikken til i dag*. Oslo: Dreyers forlag.

Mevik, M. (1989) Sjøfossen Kraftstasjon – med slit og svette ble den bygd. I: *Gildeskålboka 9*. Gildeskål: Gildeskålboka, s.92-99

Mikkelsen, G. (19.03.13) Gildeskål og Beiarn kommuner selger sine aksjer i Sjøfossen Energi AS. Tilgjengelig fra: < <https://www.gildeskal.kommune.no/gildeskaal-og-beiarn-kommuner-selger-sine-aksjer-i-sjoefossen-energi-as.5145894-272796.html> > [Lest: 31.01.19].

Nilsen, Y. & Thue, L (2006) *Statens Kraft 1965-2006 – Miljø og marked*. Oslo: Universitetsforlaget.

Nord.no (u. å.) *Per-Bjarne Ravnå* [Internett], Nord Universitet. Tilgjengelig fra:
<https://www.nord.no/no/sok/_layouts/15/uin.internet/userprofilepage.aspx?pid=nord%5C03200716> [Lest 04.05.19],

Nordland Fylkeskommune (1983) *Fylkesplan for Nordland med handlingsprogram 1983-1987*. Bodø: Nordland Fylkeskommune.

NVE.no (u. å.) *Vannkraftdatabase* [Internett], Norsk Vassdrags- og elektrisitetsdirektorat. Tilgjengelig fra:
<<https://www.nve.no/energiforsyning/vannkraftpotensialet/vannkraftdatabase/>> [Lest 30.04.19]

Olsen, K. (1995) *Mykje lys og mykje varme – Sjøfossen Energi AS 1945-1995*. Bodø: Offset Nord AS

- Olsen, K. (1997) *Kraft – Muligheter – Framtid: I.s Sundsfjord Kraftlag 1957-1997*. Bodø: Offset Nord AS
- Oxem, A. (1987) *Kraftværke' : Hadsel Komm. Kraftverk 1937-1987*. Stokmarknes: Hadsel Komm. Kraftverk.
- Pettersen, M. (1992) *Ofoten 2 : Generell historie*. Narvik: Ofoten bygdeboknemd.
- Ravnå, P. B. (2008) *Med kraft til utvikling i hundre år – Bodø Energi 1909-2009*. Bodø: Bodø Energi AS
- Regjeringen (u. å.) Einar Gerhardsens andre regjering [Internett], Regjeringen. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/einar-gerhardsens-andre-regjering-1945-1/id438717/?expand=factboxRegjeringsmedlemmer>> [Lest: 10.05.18]
- Regjeringen.no (u. å.) *Gro Harlem Brundtlands andre regjering* [Internett], Regjeringen. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/gro-harlem-brundtlands-andre-regjering-1/id438729/>> [Lest 04.05.2019]
- Rinde, H. (2015) *Nordlands historie 3 – etter 1900: Det moderne fylket*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rosvold, K. A. (22.09.18) *Vannkraft* [Internett], Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/vannkraft>> [Lest 01.04.19]
- Skansen, J. P. (1958) *Bygdemøllene i Norge*. Gjøvik: Mariendals Boktrykkeri
- Skjold, D. O. (2006) *Statens kraft 1947-1965 – For velferd og industri*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjold, D. O. & Thue, L. (2007) *Statens nett – ssystemutvikling I norsk elforsyning 1890-2007*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Skogstad, P. (1998) *Norsk trelastindustri : en bransjeoversikt*. Lillestrøm: Norges Trelastskole Stiftelse

Skjærstad, T. S. (2017) *Norsk statsmaktutvidelse under første verdenskrig - Tendenser ved statsmaktens utvidelse framstilt ved framvekst av fremmedpolitikk og provianteringspolitikk i Norge under første verdenskrig*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/60210/Masteroppgave_TorunnSkj-rstad.pdf?sequence=1> [Lest 21.03.19]

Skoglund, T. (2013) *Fra jordbruk til tjenester*. Økonomiske analyser 5/2013. [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/_attachment/152574?ts=142c712cb58> [Lest 29.04.19]

SKS.no (u. å.) *Forså kraftstasjon* [Internett], Salten Kraftsamband. Tilgjengelig fra: <<https://www.sks.no/forsa/category956.html>> [Lest 19.03.19]

SKS (u.å.) *Om oss* [Internett], Salten Kraftsamband. Tilgjengelig fra: <<https://www.sks.no/om-oss/>> [Lest: 31.01.19]

SKS.no (u. å.) *Sjøfossen kraftverk* [Internett], Salten Kraftsamband. Tilgjengelig fra: <<https://www.sks.no/sjofossen/category960.html>> [Lest 31.01.19]

SKS.no (u. å.) *Sundsford Kraftstasjon* [Internett], Salten Kraftsamband. Tilgjengelig fra: <<https://www.sks.no/sundsford/category950.html>> [Lest 30.04.19]

Solem, A., Heggstad, R. & Raabe, N. (1954) *Norske kraftverker*. Oslo: Teknisk Ukeblad Forlag.

Solberg, E. (2018) *Norsk vannkraft skal fremdeles være norsk*. Tilgjengelig fra: <<https://erna.no/2018/02/21/norsk-vannkraft-skal-fortsatt-vaere-norsk/>> [Lest 31.01.19]

Storvik, I. (1995) *Strømmens inntog i Gildeskål og veien over Storviksskaret*. I: *Gildeskålboka 15*. Gildeskål: Gildeskålboka, s.40-50

Stugu, O. S. (2013) *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Stugu, O. S. (2018) *Norsk historie etter 1905 : Veggen mot velstandslandet*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Statistisk Sentralbyrå. (1946) *Folketellingen i Norge 3.desember 1946, tredje hefte. Folkemengden etter kjønn, alder, og ekteskadelig stilling, etter levevei og etter fødested i de enkelte herreder og byer*. [Internett], Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_041.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1950) *Folketellingen 1.desember 1950, tredje hefte. Folkemengden etter hovedyrke i de enkelte kommuner og fylker* [Internett], Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_221.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk sentralbyrå (1960) *Folketelling 1960 – Hefte 1: Folkemengde og areal etter administrative inndelinger, tettbygde strøk, i herredene, bebodde øyer*. [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xii_108.pdf> [Lest 10.05.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1960) *Folketellingen 1.november 1960 – Beiarn 1839* [Internett], Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1960/kh_1960_1839.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1960) *Folketellingen 1.november 1960 – Gildeskål 1838* [Internett], Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1960/kh_1960_1838.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk sentralbyrå. (1970) *Folke- og bolig telling 1.november 1970: 1839 Beiarn* [Internett], Tilgjengelig fra:

<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1970/kh_1970_1839.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk sentralbyrå. (1970) *Folke- og boligtelling 1.november 1970: 1838 Gildeskål* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1970/kh_1970_1838.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1980) *Folke- og boligtelling 1980: 1839 Beiarn* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1980/kh_1980_1839.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1980) *Folke- og boligtelling 1980: 1838 Gildeskål* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1980/kh_1980_1838.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1990) *Folke- og boligtelling 1990 – Kommunehefte: 1839 Beiarn* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1990/kh_1990_1839.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (1990) *Folke- og boligtelling 1990 – Kommunehefte: 1838 Gildeskål* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/folketellinger/kommunehefter/1990/kh_1990_1838.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (2001) *Folke- og boligtelling 2001 – 1839 Beiarn: Tabeller* [Internett], Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/a/fob2001/kommunehefte/1839/fob_1839_tabeller.pdf> [Lest 31.01.19]

Statistisk Sentralbyrå. (2001) *Folke- og bolig telling 2001 – 1838 Gildeskål: Tabeller* [Internett], Tilgjengelig fra:
<https://www.ssb.no/a/fob2001/kommunehefte/1838/fob_1838_tabeller.pdf> [Lest 31.01.19]

Svanberg, E. (1990) *Langs vei og lei i Nordland : Samferdsel gjennom 3000 år*. Bodø: Offset Nord AS

Thonhaugen, M. (2013) Ordfører advarer mot fiendtlig oppkjøp av kraftgigant. *Norges Rikskringkasting*, 06.11.13 [Internett]. Tilgjengelig fra:
<<https://www.nrk.no/nordland/frykter-oppkjop-fra-kraftgigant-1.11342343>> [Lest 31.01.19]

Thorsnæs, G. (05.05.18) *Gildeskål* [Internett]. Store Norske leksikon. Tilgjengelig fra:
<<https://snl.no/Gildesk%C3%A5l>> [Lest 11.03.19]

Thue, L. (1996) *Strøm og styring - norsk kraftliberalisme i historisk perspektiv*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

Thue, L. (2003) *For egen kraft – Kraftkommunene og det norske kraftregimet 1887-2003*. Oslo: Abstrakt forlag AS

Torsvik, Unni (1988) *Meløy kommunale elektrisitetsverk 50 år : 1938-1988*. Meløy: Meløy Historielag.

Tretvik, A.M. (2014) *Lokal og regional historie*. Oslo: Det Norske Samlaget

Uia.no (05.10.18) *Harald Rinde* [Internett], Universitetet i Agder. Tilgjengelig fra:
<<https://www.uia.no/kk/profil/haraldr>> [Lest 04.05.19]

UiB.no (u. å.) *Yngve Nilsen* [Internett], Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra:
<<https://www.uib.no/personer/Yngve.Nilsen>> [Lest 04.05.19]

USN.no (u. å.) *Dag Ove Skjold* [Internett], Universitetet i Sørøst-Norge. Tilgjengelig fra:
<<https://www.usn.no/om-usn/kontakt-oss/ansatte/dag-ove-skjold-article30175-6688.html>>
[Lest 04.05.19]

Vinjar, A. (1992) Elektrisitet i Norge 1892-1970 – sett i et historisk perspektiv. I: Endresen, K. red. *Vår vidunderlige vannkraft : Fredrik Vogt og norsk vannkraftutbygging*. Oslo:Universitetsforlaget. s.15-52

Wagnild, M. (09.09.13) *Oria – En ny søketjeneste for studenter og forskere*. [Internett], Trondheim, BIBSYS. Tilgjengelig fra: < <https://www.bibsys.no/oria-ny-soketjeneste-for-studenter-og-forskere/>> (Lest: 05.05.19)

Wika, H. O. (1968) *Vega bygdebok 2*. Vega: Vega Kommune.

Kilder

Arkiv i Nordland, Sjøfossen Energi AS, DB L0021 – Mappe 1: 122. Årsregnskap

Arkiv i Nordland, Sjøfossen Energi AS, DB L0027 – Mappe 1: Detaljlivering til vanlige abonnenter, 187.0 Vilkår og tariffer

Arkiv i Nordland, Sjøfossen Energi AS, DB L0002 – Mappe 1: Styret 1963-1976.

Arkiv i Nordland, Sjøfossen Energi AS, DB L0002 – Mappe 2: Styret 1964-1986.

Dybwad, Y. (1995) Kraftsjokk. *Nordlands Framtid*, 12.januar, s.2

Fremover (1954) Ny bedrift i Gildeskål. *Fremover*, 15.desember, s.4, del 1.

Grenersen, A. (1982) Bedrift må innstille? & ”Vi arbeider med saken”. *Nordlandsposten*, 11.januar, s.8, del 1 og 2

Grenersen, A. (1982) Salten Kraftsamband løser problemene? *Nordlands Framtid*, 14.januar, s.16, del 1.

Jystad, P. T. (1997) Gildeskål kan miste 300 mill. *Nordlandsposten*, s.8-9, del 1-2

Karlsen, J. G. (1997) Sjøfossen Energi AS og endringer av eierstruktur. *Nordlandsposten*, 15.desember, s.27, del 2.

Kvitnes, Ø. (1982) Gildeskål kan få mer kraft-inntekter. *Nordlands Framtid*, 2.oktober, s.32, del 1.

Lekanger, G. (1991) Sjøfossen inn i nye lokaler. *Nordlandsposten*, 6.desember, s.20, del 1.

Lofotposten (1950) Beiarn får elektrisk kraft til påske. *Lofotposten*, 5.april, s.9, del 2.

Lofotposten (1950) 3600 Gildeskålinger får elektrisk lys og kraft idag. *Lofotposten*. 3.februar, s.4, del 1.

Lofotposten (1951) Gildeskål får sving på sakene. *Lofotposten*, 21.november, s.4, del 1.

Ludvig Larsen (1950) Da strømmen ble slått på i Gildeskål. *Nordlandsposten*, 7.februar, s.2, del 1.

Nilsen, G. B. (1997) Enker tapte 16 mill. på emisjon. *Dagens Næringsliv*, 16.desember, s.16, del 1

Nilsen, G. B. (1998) Rasende eiere i Sjøfossen Energi. *Dagens Næringsliv*, 29.juni, s.9, del 1.

Nordlandsposten (1947) Kraften fra Sjøfossen vil skape en ny æra i Gildeskål. *Nordlandsposten*. 18.januar, s.2, del 1.

Nordlandsposten (1950) Glede og fest i Gildeskål igår. *Nordlandsposten*, 4.februar 1950, s.1 og 4.

Nordlandsposten (1950) Kan Bodø få elektrisk kraft fra Sjøfossen? *Nordlandsposten*, 10.januar, s.1, del 1.

Nordlandsposten (1950) *Nordlandsposten*, 7.februar, s.2, del 1 og 2.

Nordlandsposten, 1963, Prinsippvedtak om innføring av 9-årig skole i Gildeskål. *Nordlandsposten*, 06.mars, s.2, del 1.

Nordlandsposten (1983) Sjøfossen taksert til 30 mill. kroner. *Nordlandsposten*, 13.desember, s.9, del 2

Nordlandsposten (1988) Kraftledningsnett i Gråttådalen utbedret. *Nordlandsposten*, 29.desember, s.13, del 1.

Nordlandsposten (1993) Navneendring. *Nordlandsposten*, 25.februar, s.26, del 1.

Nordlands Framtid (1949) 10 tonn materialer og utstyr fraktet med fly til Sjøfossenanlegget. *Nordlands Framtid*, 24.juni, s.1, del 1.

Nordlands Framtid (1953) Nord-Norgeplanen begynner å virke. *Nordlands Framtid*, 22.juli, s.4, del 1.

Nordlands Framtid (1954) Full drift ved Inndyr Fiskeindustri. *Nordlands Framtid*, 6.oktober, s.4, del 1.

Nordlands Framtid (1962) Sjøfossen kraftlag har en anstrengt økonomi. *Nordlands Framtid*, 02.juli, s.1, del 1.

Nordlands Framtid (1964) Sjøfossen kraftlag reduserer strømpris. *Nordlands Framtid*, 10.november s.5, del 2.

Nordlands Framtid, 1971, Gildeskål søker prøveordning med ni-årig skole på Sørarnøya. *Nordlands Framtid*, 5.oktober, s.3, del 1.

Nordlands Framtid (1972) Sjøfossen bebuder høyere strøm-ris. *Nordlands Framtid*, 01.juni, s.17, del 1.

Nordlands Framtid (1986) Osvald Tollåli død. *Nordlands Framtid*, 4.august, s.10, del 1.

Nordlands Framtid (1987) Konesjonsforlengelse. *Nordlands Framtid*, 13.mars, s.7, del 2.

Nordlands Framtid (1989) Stengte skoler. *Nordlands Framtid*, 31.januar, s.7, del 2.

Oddvik, V. (1996) Hett om Sjøfossen. *Nordlands Framtid*, 13.september, s.5, del 1.

Oddvik, V. (1997) NVE-ja til Sjøfossen. *Nordlands Framtid*, 15.februar, s.10, del 1.

Olje- og Energidepartementet. (1989) *Om tilbaketrekning av Ot. Prp. nr. 12 (1989-90) Om lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m (Energiloven)*. Ot. meld. nr. 1 (1989-1990) Oslo: Olje- og Energidepartementet. Tilgjengelig fra: <<https://www.stortinget.no/no/Saker-og->

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1989-90&paid=4&wid=b&psid=DIVL1032&pgid=b_1019>](#) [Lest 03.05.19]

O.T. 1981. 80 år. *Nordlands Framtid*, 02.mars, s.10, del 1.

Pettersen, B. (1986) Sjøfossen utvider. *Nordlands Framtid*, 30.mai, s.4, del 2.

Toftaker, A. (1993) – En bauta over visjoner og optimisme. *Nordlandsposten*, 12.juli, s.24, del 2.

Tollåli, O. (1986) Minneord Sofus Steen. *Nordlands Framtid*, 12.juni, s.10, del 1.

Tollåli, O. (1986) Sjøfossen Kraftlag A/S utvider aksjekapitalen. *Nordlands Framtid*, 1.juli s.3, del 2.

Tollåli, O. (1982) Bodømann knuser grus i Beiarn. *Nordlands Framtid*, 7.september, s.13, del 1

Tvenning (1980) Ennå ikke strøm til nyskolen på Sørarnøy. *Nordlandsposten*, 30.januar, s.2, del 2.

Tvenning (1981) Uvisst når Sørfinnset skole kommer igang. *Nordlandsposten*, 21.september, s.2, del 2.

Votvik, J. (1996) Vil mørkelegge 6 hyttegrender. *Nordlandsposten*, 19.august, s.10, del 1.

Vedlegg

Vedlegg 1: Aksjeinnbydelse, Gildeskål Kraftlag AS. Personlig korrespondanse med Bengt-Are Sundsfjord.

Side 1:

Aksjeinnbydelse.

GILDESKÅL KRAFTLAG A/S, registrert i Salten firmaregister den 25. januar 1946 med aksjekapital kr. 125.800,— fordelt på 1258 aksjer á kr. 100,— fullt innbetalt, hvis formål er anskaffelse og salg av elektrisk energi, med forretningskontor i Gildeskål, har i ekstraordinær generalforsamling den 1. mars 1947 besluttet å gå til utvidelse av selskapets aksjekapital med minimum kr. 54.200,—, maksimum kr. 124.200,—, ved utstedelse av minimum 542, maksimum 1242 nye aksjer á kr. 100,—, idet de gamle aksjonærer etter aksjeloven har fortrinnsrett til tegning i forhold til det antall gamle aksjer de har.

De nye aksjer skal i enhver henseende være likeberettiget med de nåværende aksjer. Aksjetegningen foregår på tegningslister utlagt til offentlig tegning hos Nordlands Privatbank, Bodø, Bodø Sparebank, Bodø, og Gildeskål Sparebank, Innstyr, samt undertegnede styremedlemmer, i tiden inntil 15. juni 1947.

Ved tegningen deponeres 50% av det tegnede beløp.

Styret forbeholder seg rett til i tilfelle av overtegning å stryke etter beste skjønn hvilken som helst tegning som ikke kommer inn under de eldre aksjonærers fortrinnsrett.

Nåværende aksjonærer har overtatt 52 nye aksjer, derav styremedlemmene P. Johnsen 2 aksjer, Arne N. Nygaard 5 aksjer, Øivind Heen 5 aksjer, Astrup Johansen 2 aksjer og Oskar Olaussen 5 aksjer.

Innstyr, den 18. april 1947.

P. Johnsen, Arne N. Nygaard, Øivind Heen, Astrup Johansen, Oskar Olaussen.

Den ovenfor nevnte forhøielse av aksjekapitalen er forlangt av Hovedstyret for Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen og er satt som vilkår for den ved Kgl. res. av 20 des. 1946 tilsagte statsstønad til laget til kraftutbyggingen. Vi henstiller derfor til bygdas folk i egen interesse å skaffe de nødvendige midler da forhøielsen er av avgjørende betydning.

P. Johnsen, Arne N. Nygaard, Øivind Heen, Astrup Johansen, Oskar Olaussen.

Foranstående tiltres.

Ingvald N. Nygaard . . . (3),	Aksel Arntzen (2),	Arvid N. Nygaard . . . (2)
Peder Karlsen (5),	Alfred Nikolaisen . . (1),	Harald Olaussen . . . (2)
Eivind Karlsen (5),	A. P. Fleina (1),	Andreas Johansen . . (1)
Parelius Eivik (2),	Thoralf Førde (1),	Thorleif Laugsand . . (1)
Ludvik Førde (1),	Hilmar Opsahl (1),	Hans Jelstad (1)
Sverre Danielsen . . . (2),	Tormod Danielsen . . (2),	

Tegning.

Jeg tegner meg herved for aksjer á kr. 100,— i GILDESKÅL KRAFTLAG A/S.

..... den 1947.

Vedlegg 1: Aksjeinnbydelse, Gildeskål Kraftlag AS. Personlig korrespondanse med Bengt-Are Sundsfjord.

Side 2:

Skattede av Magnus Sundsfjord som vice-
 leilant på aksjer i Gildeskål Kraftlag AS:

Magnus Sundsfjord	1 aksje	kr. 50.-	rest	50.-
Oleo Faquens Hauu	8 "	400.-		400.-
Eerik Helvikens Sundus	1 "	50.-		50.-
Karl Kallum, Lekkungs	1 "	50.-		50.-
Klaus Hauu, Sandens	1 "	50.-		50.-
Nikolai Hauu	1 "	50.-		50.-
Jugo. Poinvå bak	1 "	50.-		50.-
Karl Kallum Leivvik	1 "	50.-		50.-
Steffeldt Nagens Seulens	1 "	50.-		50.-
Klaus Kallum, Kongs	1 "	50.-		50.-
Klaus Hauu, Nikolaisen	1 aksje	50.-		50.-
Klaus Nagens, Nagens	1 "	50.-		50.-
		<u>950.-</u>		

Kr. 950. uuttan #7.47
 Leif Jacobsen.

Vedlegg 2: Spørsmålsguide til muntlig intervju av ordførere under salget av Sjøfossen Energi AS

Spørsmål til ordfører Navn Navnesen, KOMMUNE, vedrørende Sjøfossen Energi AS.

Dato:

Tidspunkt:

Medium:

Dette intervjuet vil bli brukt til informasjon rundt salget av Sjøfossen Energi AS og skal brukes alene til historiemasteren: *Fossen og Samfunnet : Historien om og lokale ringvirkninger av Sjøfossen kraftverk* (Arbeidstittel). Det kan bli stilt oppfølgingsspørsmål på bakgrunn av svarene.

Informasjonen vil bli håndtert etter retningslinjene til *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora*. Intervjuet vil bli tatt opp og bare brukt til transkribering. Ved innlevering av masteravhandlingen vil den være offentlig tilgjengelig.

Spørsmål:

Hvordan forhold hadde kommunen til Sjøfossen Energi AS?

Hvordan var samarbeidet og kommunikasjonen med konsernet?

I et vanlig år, hvor mye inntekter fikk kommunen fra Sjøfossen, sånn ca.?

Før salget, hadde kommunen retningslinjer, regler eller vaner for hva kraftinntektene skulle brukes til?

Var det utgifter, fra kommunens side, knyttet til konsernet?

Hva var bakgrunnen og målet med salget av Sjøfossen Energi AS?

Var det motstand på salget?

Hva ble salgssummen fra kraftverket brukt til?

Er det momenter ved Sjøfossen Energi AS og salget som ikke er kommet frem?